

Joško Božanić
Komiža

»MALI«

LINGVOSTILISTIČKA INTERPRETACIJA JEDNOG ZAPISA
NEPOZNATOG POMORCA IZ 19. STOLJEĆA O ŽIVOTU MALOGA
NA JEDRENJACIMA

UDK: 808.62-87-3

801.323.1=862-087(495.5 Dubrovnik)

Rukopis primljen za tisak 13.12.1999.

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Recenzenti: Vojmir Vinja, Krunoslav Pranjić

Autor analizira zapis nepoznatog dubrovačkog pomorca iz 19. stoljeća o životu na jedrenjacima. Analizirani tekst predstavljen je kao zanimljiv etnografski, dijalektološki i književni zapis autentičnog usmenog izričaja. Provedena lingvostilistička analiza otkriva stilističko bogatstvo naracije koja pripada oralno-auralnoj kulturi. Autor osobito naglašava stilističku vrijednost koja je ostvarena vjernim prijenosom strukture usmenog izraza u medij pisane riječi. Osim lingvostilističke analize teksta, autor je protumačio arhaične izraze i priložio tumač manje poznatih riječi koji omogućuje razumijevanje ovog jezičnog dokumenta dubrovačkoga govora 19. stoljeća.

Ključne riječi:

stilistika, interpretacija teksta, slobodni neupravni govor, struktura usmenog izraza, Dubrovnik, stari pomorci.

UVODNO RAZMATRANJE O INTERPRETACIJSKIM PRETPOSTAVKAMA

U rukopisnoj ostavštini istaknutog splitskog lingvista, dijalektologa, dr. Radovana Vidovića ostao je neobjavljen jedan rukopis¹ što ga je autor godinama pripremao za tisak skupljajući zanimljive tekstove razasute u raznim publikacijama, tekstove mnogih autora, ponajčešće pomoraca, koji su tim zapisima svjedočili o svom životu na starim jedrenjacima, a u vremenu kada je već bilo započelo dovršenje povijesti njihove plovidbe, uglavnom u drugoj polovici 19. stoljeća.

Ovaj tekst što ga je Vidović uklopio u poglavlje svoje knjige o životu *maloga* na brodu u vrijeme jedara, višestruko je zanimljiv. Niz tekstova o životu *maloga* na jedrenjacima oslikava jednu nedovoljno poznatu stranu života na tim brodovima čiju je povijest dovršio izum parnoga stroja. Ovu priču piše čovjek koji je, pretpostavljam, sam proživio mučno djetinjstvo na palubi jedrenjaka. To je autentična priča aktera najsurovije škole za buduće mornare koju su pohađali siromašni dječaci primorja i otoka. Ta škola nudila im se često ne kao životni izbor, već kao jedina mogućnost preživljavanja. Princip te škole bio je surovost. Tu surovost diktirao je element mora. Trebalo je preživjeti u ciklonima i neverama, trebalo je preživjeti višednevne bonace bez čuha vjetra u oceanskim bespućima tisućama milja daleko od prve luke, trebalo je izdržati zimu i vrućinu, izbjeći bolesti i opakosti nepoznatih luka.

Međutim ovaj tekst nije zanimljiv samo kao etnografski ili sociološki dokument minulog vremena. On je zanimljiv i kao dijalekatski tekst. Nepoznati autor zapisuje svoje sjećanje o proživljenom djetinjstvu na palubi jedrenjaka u autentičnom organskom idiomu svoga zavičaja, zacijelo dubrovačkog područja. Ali nije on samo zanimljiv kao dokumentarni zapis jednog organskog idioma, jedne lokalne ljudske zajednice, već je zanimljiv i kao jezični dokument govora mornarske struke hrvatskih pomoraca, govora koji je svojim leksičkom inventarom uključen u mediteranski maritimni leksički krug. To je jezični dokument živog pomorskog govora 19. stoljeća s terminologijom jedrenjaka, s rječnikom tradicionalne pomorske struke iz vremena kada je ta tradicija bila pri samom kraju, u vremenu kada se pojavio parni pogon stroja koji će istisnuti jedra, a s njima i jedno izni-

¹ Ovaj tekst dio je većeg rukopisa što ga je pokojni Radovan Vidović pripremao za tisak pod naslovom »Život pod jedrima«. Tekst pod naslovom "Mali" zapis je anonimnog, vjerojatno dubrovačkog, pomorca, a objavljen je u zadarskom književno-poučnom listu *Iskra*, 8. srpnja 1884, broj 12, str. 45 - 47. Ovaj rad najava je objavljivanja Vidovićeve knjige o životu na hrvatskim jedrenjacima u izdanju Književnog kruga u Splitu.

mno ljudsko iskustvo koje je trajalo bez velikih promjena ne samo stoljećima već i milenijima, a koje je razvilo bilo i svoj osebujan rječnik u mediteranskom univerzumu – *lingua franca*.

On je zanimljiv i kao literaran tekst. Vjerojatno je pisan bez pretenzije autorove da stvori tekst književnoga karaktera, no dijakronijski odmak od trenutka njegova nastanka i konteksta u kojemu se pojavljuje, omogućuje bitno drugačiju recepciju od one prvotne koju je imalo vrijeme njegova publiciranja, vrijeme u kojemu je kultura usmenosti bila dominantna. Mnogi tekstovi koji su u svom vremenu funkcionirali kao književni, u nekom drugom vremenu izgubili su taj atribut i postali tek manje ili više zanimljiv jezični ili povijesni dokument. Isto tako neki tekstovi koji nisu pisani kao književni, a nisu kao takvi u svom vremenu ni doživljavani, u nekom drugom vremenu postajali su literarno vrijedni. Vrijeme zacijelo mijenja stilsku razinu teksta². Naime, ovaj tekst ima strukturu usmene riječi, a ta je struktura ostvarena u mediju pisane riječi. To je ono što začuđuje, što fascinira današnjeg čitatelja. Bogatstvo organskoga idioma, čitav spektar izražajnih vrijednosti govorene riječi pretočen u linearnu strukturu pisanog teksta.³ To je i folklorologijski zanimljiva činjenica s obzirom na to što usmene priče prilikom zapisivanja, u to vrijeme, gube svoj izvorni jezični

² Viktor Žmegač o dijakronijski uvjetovanoj mijeni recepcije stilske razine izraza kaže sljedeće: »Presudan poticaj za noviju teoriju recepcije sadržan je u zaključku da je neutralna konkretizacija književnoga djela čin koji se ne razlikuje samo u sinkroniji, ovisno o slojevima čitalačke publike i o spremi pojedinog čitača, nego i o dijakroniji. Estetski potencijal djela doživljava prilagodbu u kulturnoj javnosti i u svijesti pojedinih utjecajnih čitača (kritičara) od epohe do epohe, u skladu s mijenom konteksta, koji u prvom redu tvore promjene u jezičnim standardima (pa nekoć uobičajene riječi postaju s vremenom arhaizmi, a to će reći da se gotovo neprimjetno mijenja stilska razina teksta), preslojavanja u društvenoj strukturi, postuliranje novih moralnih i estetskih vrijednosti. Promjene mogu biti tako temeljite da neko djelo koje je, recimo, u doba nastanka bilo ocijenjeno negativno, sada, u novom kontekstu, zbog istih svojih kvaliteta doživljava pozitivnu recepciju, dakle s posve oprečnim predznakom«, »Problematika književne povijesti«, u knjizi Z.Škreb, A. Stamać - *Uvod u književnost*, Zagreb 1983., str. 75.

³ »Drugačija je struktura govorenog jezika«, kaže Maja Bošković-Stulli, »od pisanog, pa se u točno zapisanom tekstu usmene pripovijetke primjećuje da je on pisani odljev usmenog govora. Ali dok su oni opisani izvanjezični elementi pripovijetke i slušne vrednote govorenog jezika pisanoj transkripciji nedostižni, pa je ona osiromašena i lišena tih dimenzija cjelovite usmene pripovijetke, dotle kao čisti verbalni iskaz, i onda kad je zapisana premda strukturirana usmeno ili možda baš zato, pripovijetka ne gubi vrijednost svog jezičnog izraza...« *Usmena književnost kao umjetnost riječi*, Zagreb 1975., str. 154.

⁴ O odnosu izvornoga kazivanja usmenih pripovjedaka i njihova zapisa, Maja Bošković-Stulli kaže sljedeće: »Tekstovi objavljenih pripovjedaka odudaraju od usmenih na svojstven način i u slučajevima kada žele umiljato dočarati iluziju pripovijetke u fiktivnom kontekstu tradicijske zajednice, kada su, dakle u funkciji folklorizma. Nije slučajno i uvjetovano je promjenom medija i to što

pečat.⁴ Te priče su redovito prepričavane po sjećanju ili prema usputnim zabilješkama zapisivačevim, a njihova sintaksa prilagođena strukturi pisane riječi. Ove pak rečenice nisu »ispeglane«, nisu »stilski dotjerane«, ali su baš zato stilski izuzetno zanimljive. U njihovoj strukturi otkrivamo pečat stilske radionice oralno-auralne kulture. Taj izraz rezultat je nevjerojatno razvijene kulture govorenja, i, dakako, kulture slušanja. Teško da ima književnika danas koji bi mogao u jednom dahu, u trenutku govorenja, zgusnuti materiju jezika tako da izraz pršti od gustoće metaforike, da slikovitošću i eliptičnošću izraza uzbuđi čitatelja kao ovaj anonimni zapisivač svoga sjećanja na palubi jedrenjaka koji nema nikakvih literarnih ambicija te sebe potpisuje skromno na kraju svog zapisa s tri slova »Kri.« Kažem zapisati u jednom dahu, jer ovo je izraz usmenoga kazivanja koji pero začuđujućom brzinom uspijeva slijediti. Taj tekst zapisan je u vremenu kada nije postojala tehnička naprava za bilježenje usmenoga kazivanja, a nije postojala ni svijest o estetskoj vrijednosti izvornog usmenog izraza, o njegovoj osebujnoj stilistici. Međutim ništa artificijelno, ništa naknadno dometnuto, ništa što ne bi bilo u trenutku pripovijedanja izrečeno – što bi bila literarna konstrukcija naknadnog domišljaja, u tekstu se ne prepoznaje.

Sakupljači usmenih priča, obrazovani ljudi koji su u vremenu intenzivnog života usmene narodne priče bilježili kazivanja usmenih pripovjedača, nastojali su njihov jezik »popraviti«, dotjerati, osloboditi ga njihova osebujna govornoga stila. To je razlog što mnogim pripovijetkama usmene književnosti danas ne znamo izvoronoga oblika, što su one u velikoj mjeri izgubile teksturu⁵ izvornog sinkretičkog pripovjednog događa-

---

usmeni pripovjedači, kada sami zapisuju svoje pripovjetke, odstupaju donekle od stila svoga usmenoga kazivanja i približuju se stilizacijama pučkih pisaca.

Ispravno je, napokon i zapažanje da je izravna recepcija usmene pripovijetke bitno različita od čitanja njezina teksta u knjizi. Točno je da vjerni zapisi tekstova kad se čitaju, djeluju katkada kao nedovršeni, iskvareni, fragmentarni pa i besmisleni, i to stoga jer je djelo u zapisu izgubilo znatan dio svojega smisla koji se sa stoji ne samo iz riječi nego i iz drugih elemenata umjetničkog jezika«, *Usmena književnost* nekad i danas, Beograd 1983., str. 142.

⁵ Ovdje termin tekstura upotrebljavamo u značenju kako ga je odredio Alan Dundes, koji ga je i uveo u folklorističku znanost. Predstavljajući Dundesov termin tekstura, Maja Bošković-Stulli kaže: »Tekstura je u usmenoknjiževnim žanrovima jezično izražavanje (u poslovicama npr. obuhvaća rimu i aliteraciju), dok njezine ostale opće crte uključuju naglaske, visinu glasa, intonaciju, onomatopēju«, »Usmena književnost«, u knjizi *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga 1, Zagreb 1978, str.16. Dok je tekst izdvojiv iz pripovjednog čina, tekstura znatnim svojim dijelom nije izdvojiva. Stoga onaj zapis koji teži »popravljanju« pripovijedanoga u mediju pisane riječi briše ponajprije tragove tekture priče.

ja. S druge strane kada je usmeni pripovjedač sam zapisivao svoju priču i on se trudio da »uljepša« svoje kazivanje da, kako bi rekao Arnold Hauser, »oblači nedjeljno ruho«.⁶

Kakva je uloga teksture u usmenom pripovijedanju sažeto govori sljedeće zapažanje Petra Guberine: »Vrednote govornog jezika pune su tonova, intenziteta; riječi, glasovi riječi puni su tonova, pokreta, intenzitetske snage, i oni ruše okvire riječi, ruše fiksne forme riječi. Riječi postaju muzika i pokret kao što su to postale i vrednote govorenoga jezika na višem stupnju. Svi su se elementi, na višem stupnju, ujedinili da izraze onog čovjeka, koji je mogao da ih podigne na nove kvalitativne stupnjeve. Svi su se ti elementi spojili jer su svi na istom kvalitativnom stupnju. I nema više granice u jezičnom izrazu između zvuka i pokreta artikulirane riječi, između zvuka i pokreta vrednota govorenoga jezika, između zvuka i pokreta u muzici. (...) Povezanost svih elemenata glasova i vrednota govornog jezika, povezanost vrednota govornog jezika i muzike stvorila je **ritam**, osnovu za svaku umjetničku formu – sadržaj. Ritam običnog govora s elementima zvučno-pokretnim u riječima i vrednotama govornog jezika, uzdignut na viši stupanj (na liniji umjetničke misli-izraza) postao je kvalitativno novi ritam, umjetnički ritam, koji je sa svoje strane uzdigao glasove riječi i vrednote govornog jezika, kao cjelinu, na novi, umjetnički kvalitet.«⁷ U svom zapisu *Mali*, anonimni je zapisivač sačuvao tragove teksture priče. Ona se zrcali upravo u njegovoj »nepravilnosti«, u znakovima usmene strukture riječi, u znacima intenziteta zvuka i pokreta, što bi rekao Guberina, koje je sačuvala linearna strukture slike govora – pisma. A te znakove ova bi interpretacija trebala prepoznati, analizirati i vrednovati.

Ovdje se nameće pitanje interpretatoru: Kako pristupiti takovu tekstu pri interpretaciji njegove stilističke razine? Je li stilska vrijednost rezultat kreativnog napora stvaraoca ili pak pomaka, odnosno promjene optike recipijenta uvjetovane vremenskom distancom.⁸ Da li govoriti o njegovu stilu

⁶ »Činjenica da većina narodnih pripovjedaka«, kaže Hauser, »nije spjevana u dijalektu nego jezikom obrazovanih pokazuje najbolje kako je narod u tom pogledu slobodan od svake taštine i samodopadljivosti. Dijalektalne pjesme potječu ponajčešće od profesionalnih pjesnika koji misle da se moraju spustiti do naroda, dok sam narod, kad pjeva, ne daje sebe »prirodno« nego i psihički i jezično oblači nedjeljno ruho«, Filozofija povijesti umjetnosti, Zagreb 1963., str. 207.

⁷ Zvuk i pokret u jeziku, Zagreb 1967.

⁸ U svojoj raspravi Problemi interpretacije književnih tekstova prošlosti (*Umjetnost riječi* br. 1, 1960.), o tom pitanju Radoslav Katičić kaže sljedeće: »Književno djelo prošlosti dočarava, naime, suvremenom čitaocu čitavo jedno razdoblje, čitav jedan kolorit, i samim tim može na njega snažno djelovati. No, u tom slučaju ono djeluje nečim, što u njemu kao u strukturiranoj cjelini izraza prvobitno i nije sadržano. Morala su proteći stoljeća, da bi vrijeme, u kojem je pjesnički tekst

nezavisno od mijena u recepciji njegovoj, koje je proteklo vrijeme promjenama i jezika i životnog konteksta nametnulo, ili pak govoriti o stilskoj vrijednosti ostvarenoj u sinkroniji trenutka njegova nastanka? Mi se, i kad bismo htjeli, ne možemo osloboditi naše današnje »optike«, našega senzibiliteta, asocijativnih nanosa riječi koje su vremenske mijene u riječi utisnule. Vremenski odmak sigurno je podigao estetsku razinu i priči *Mali*, koju ćemo ovdje interpretirati. Možda bi ta činjenica mogla otkriti veličinu gubitka koji se u međuvremenu dogodio. Naime udaljujući se od kulture oralno-auralne, čovjek se udaljio od potrebe da u verbalnoj komunikaciji govori slikama. Čovjekova cerebrizacija nametnula je potrebu za posvećenom apstraktizacijom izraza. Interpretativnost življenja zamijenila je življenje samo, sudjelovanje ustupilo je mjesto promatranju, apstraktni pojam zamijenio je sliku, a na tom putu jezik je izgubio poeziju⁹ koju je oralno-auralna kultura stoljećima stvarala, brusila i taložila u pamćenju generacija da bi iz te radionice jezika dobar usmeni pripovjedač uzimao već stvorene forme, ali i sam tu kolektivnu riznicu jezika obogaćivao svojim vlastitim jezičnim stvaralaštvom. »U nešto starijem naraštaju«, kaže Ivo

---

nastao, u svijesti ljudi dobilo poetičnu patinu. A kad se to dogodilo, tekst je imao nove mogućnosti djelovanja na čitaoce, kojih u vrijeme svog postanka nije imao. I taj novi čar, čar prošlosti, muti interpretatoru jasnu sliku i otežava interpretaciju. Treba li u interpretaciji o njemu voditi računa ili ne treba?« Na to ključno pitanje Katičić odgovara sljedećim riječima: »Da bi se takav umjetnički tekst mogao ispravno interpretirati, treba mu pristupiti s obzirom na pjesničko htijenje autorovo.« To bi, prema Katičiću, značilo da tekstu *Mali* valja pristupiti kao neumjetničkom tekstu jer je prema literarnim kriterijima vremena njegova nastanka (druga polovina 19. st.) to neliterarni tekst i nije nimalo vjerojatno da je anonimni zapisivač imao namjeru ikakvu drugu doli svjedočiti o svom autentičnom iskustvu iz mladosti provedene na palubi jedrenjaka. Katičić u nastavku svoje rasprave kaže: »Patina prošlosti tu nas ne smeta (Gundulić), ona je naprotiv most, preko kojega se tekstu brže i sigurnije približavamo (...) sve su to jezični izrazi kojima upravo njihova straiška neobičnost daje visoku afektivnu vrijednost, te nam oni izvanredno fino intenziviraju pjesnički jezik« (str. 68). Bez obzira da li pristupamo tekstu iz prošlosti kao umjetničkom ili neumjetničkom, mi u njemu možemo otkriti poeziju, ako je u njemu ima, nezavisno od stvaralačke intencije autorove isto tako kao što možemo u svom vlastitom vremenu prepoznati proizvodnju pjesničkoga u kolokvijalnom životu jezika.

⁹ Dakako da poezija iz jezika ne može nestati, jer se čovjek ne može osloboditi u svojoj verbalnoj komunikaciji svih onih nanosa asocijacija, svih onih značenjskih slojeva koja su u riječi utisnula, kako bi rekao I.Škarić, *Stoljeća življenja*. Istina je što govori Ivan Slamnig kad kaže da je »poezija nešto u čemu učesvuemo svaki dan« te da »gdje god ima komunikacije ima i poezije« (*Disciplina mašte*, Zagreb 1965., str. 188.), ali je istina i to da je s nestankom oralno-auralne kulture vrelo poezije u svakidašnjemu govoru presahlo, da su pjesničke slike izbljedjele, figurativnost jezika osiromašila. Proizvodnja slika prepuštena je drugim medijima, televizija je potisnula ikoničku produktivnost jezika, ali je adekvatno nadomjestila nije. Stoga tekstovi, poput ovoga što ga ovdje analiziramo, svjedoče o veličini gubitka koji se dogodio jeziku.

Škarić, »govorenje i pripovijedanje na organskom idiomu puca i kipti od ponoće nazivlja, frazeologije, metafora, poslovice, usporedaba, modalnih oblika itd. Organski su idiomi nabiti stoljećima življenja.«¹⁰

POETIKA USMENOSTI

Pripovjedač započinje svoju priču o malome postupkom depersonalizacije: zamjenica *to* odnosi se na čovjeka, na momka koji je sveden u okrutnoj školi jedrenja na stvar: *To ti je na brodu metla i lopata*. Autor deautomatizira formulaičan izraz o *mornarskom kruhu koji ima sedam kora*. Kruh postaje *galeta* – tvrd mornarski dvopek, a korâ ima *devet* (neparan broj!). Potrošena ekspresivnost fraze, jezične formule, oživljava u novoj hiperboli:

Za nj galeta ima devet kora! Ako je na kontra, na kontra; ako zdućat čela, on; ako oprat i osakovat sude, on; ako potezat kadenu, on; - ako katramavat imbulj, otucivat rđu, čegrćat podbuhlu paklinu, drobit kokošama, zamićat frančezima, mesti kuvjertu, ložit vatru, strugat patate za zgvacet – sveđ on!

Kroki kojim pripovjedač na početku svoje priče oslikava sudbinu onoga čija *galeta ima devet kora* izveden je u jednom potezu, s naglašenom eliptičnošću izraza. To je tipična govorna struktura koju kao takvu prepoznajemo u mediju pisane riječi.

Pisac se obraća neprisutnoj publici te nema povratnu informaciju o recepciji poruke. Njegov komunikacijski kanal je temporalan: piše se sada da bi se čitalo kasnije. U međuvremenu komunikacijski kanal može biti opterećen *bukom* (npr. semantičkim šumom što ga izaziva jezična mijena, ali i promjena stvarnog i jezičnog konteksta). Govornik pak u činu govorenja ima povratnu informaciju, njegov je komunikacijski kanal specijalan, i kad komunicira s upućenom publikom, njegov izraz može maksimalno reducirati redundantne elemente poruke. Umjesto redundantno opterećene rečenice (*Ako se valja penjati na jarbol radi skupljanja ili skraćivanja jedra koje se zove kontra, on se mora penjati*) pripovjedač izriče njen puni sadržaj (za upućena recipijenta) u četiri riječi: *ako je na kontra, na kontra*. Stilski neobilježena struktura ishodišne rečenice, iz koje je derivirana ova - eliptična, svojom zalihosnom obavjesnošću ne može izraziti dramu događaja upravo stoga što ona o toj drami govori, što je opisuje, za razliku od realizirane rečenice reducirane na formu komande, bespogovorne

¹⁰ U potrazi za izgubljenim govorom, str. 53. Zagreb 1982.

naredbe: *Na kontra!*, povik kojim s kreće u pogibelj. Slijedi potom niz pogodbenih rečenice istovetne strukture: kondicionalni veznik *ako* sa infinitivom u protazi (*ako zdućat čela; ako oprat i osakovat sude; ako potezat kadenu*) i zamjenica *on* na koju je elipsom predikata i zamjениčke priložne oznake (onda, tada) svedena apodoza. Niz glagola kojima se imenuju razne radnje na brodu koje obavlja mali, uklopljen je unutar pogodbenog odnosa što ga otvara pogodbeni veznik *ako* i glavna rečenica na kraju s istaknutom priložnom odredbom *sveđ* koja zaključuje iterativni niz zamjenice *on*, naglašavajući time beziznimnost mukotrpnih obaveza maloga.

Uvodni paragraf pripovjedač završava formulaičnim izrazima narodne retorike: *niti viri, niti piri* te *više ga omrče, nego osviće*. U prvoj uzastopna negacija *niti - niti* (uz riječi neodređena značenja koje povezuje rima pučke uzrečice) naglašava egzistencijalnu bezizglednost da bi potonja formula igrom riječima svela životni položaj čovjekov na odnos svjetla i mraka u kojemu mrak nadvladava svjetlo. Glagol *smrknuti* se može stajati samostalno ili može imati dopunu u dativu *smrknuti se komu*. Glagol *omrknuti* nastao analogijom prema *osvitati* (od imenice *osvit*) može također stajati samostalno: *omrklo je*, ili može imati dopunu također u dativu: *omrklo je komu*. Transitivna rekcija ovoga glagola, ostvarena u navedenom izrazu, predstavlja otklon od sintaktičke norme ne samo standardnoga hrvatskoga književnog jezika već i od norme novoštokavskog narodnoga jezika. No taj otklon ima svoju motivaciju u smislu što ga izražava: umjesto uobičajenoga *njemu se smrkava*, ili rjeđeg, pa stoga ekspresivnijeg, izraza: *njemu omrkne*, ostvarena je iznenađujuća akuzativna glagolska rekcija: *njega omrče*: *Više ga omrče*. Ovaj izraz ističe poziciju *maloga* kao objekta neimenovane sile životnoga usuda koja zamračuje njegovo djetinjstvo, koja prigušuje svjetlo njegove mladosti.

Pripovjedač usmene priče ne želi biti originalan pod svaku cijenu. On ne zazire od upotrebe već gotovih izraza nastalih u radionici narodnoga govora a sačuvanih u kolektivnoj memoriji organske ljudske zajednice. On poseže za već stvorenim, ali riznicu jezičnog stvaralaštva obogaćuje i vlastitim jezičnim tvorbama prema mjeri svoje jezične kreativnosti. Često je nemoguće razaznati razliku između već stvorenih jezičnih formi i novih tvorbi koje u svojoj priči ostvaruje nadareni pripovjedač.

U ovdje analiziranom tekstu na djelu je jezično majstorstvo mnogih pripovjedača, koje naš anonimni narator spontano, a vrlo umješno uklapa u svoje pripovijedanje. On će, da bi istakao, naglasio misao, da bi pojačao efekt prizora što ga opisuje, često posegnuti za proverbijalnim izrazom nara-

dne retorike. Evo nekoliko poslovice koje naš pripovjedač uklapa u svoju priču:

1. *Kad tovara na pir zovu, ili manjka vode, ili drva!* (16) - u kontekstu: kad maloga zovu to ne može biti zbog nečeg dobrog.

2. *Zapovijeda tko može, sluša tko mora!* (72) - u kontekstu: mora se *mali* pomiriti sa svojom sudbinom pa makar ga polili usred noći na spavanju kablčićem mora.

3. *Sila Boga ne moli* (126) - u kontekstu: ako je brod dobar, ne uklanja se nevremenu.

4. *Tko je sluga, nije gospodar* (214) - u kontekstu: *mali* mora raditi i onda kada se drugi odmaraju.

5. *Vrag ni ore ni kopa* (232) - u kontekstu: kad tučeš maloga, pazi da mu ne naneseš slučajno kobnu ozljedu, jer vrag ima vremena (ne radi) pa se bavi ljudima.

6. *Tko čim podire od tog umire* (235) - u kontekstu: Ako naneseš zlo *malome*, moglo bi te isto zlo snaći.

7. *Sveđ tara na Tešiću* (108) - u kontekstu: uvijek okrivljuju *maloga* bez obzira na to tko je kriv.

Česta je upotreba proverbijalnih i formulaičnih izraza - paremiologizma. Oni daju ton oralnom pripovjednom stilu, potvrđuju pripadnost jezične tvorbe kolektivu iz čije jezične riznice pripovjedač uzima gotove tvorevine:

1. *jadi ga crni znali* (67); 2. *svaki u Boga dan* (8); 3. *niti piri, niti viri* (12); 4. *više mrtav, nego živ* (36); 5. *blijed ka' krpa* (35); 6. *ko da mu se nešto glavi kobi* (49); 7. *po vragu* (78); 8. *puka da Bog da* (89); 9. *nema se kad ni prekrstit* (96); 10. *jezik za zube* (110); 11. *Bože tebe* (125); 12. *u ruke Božje* (129); 13. *pasja vjero* (162); 14. *ne bi đavo u kaši poliza* (173); 15. *pa Bog, Jele* (186); 16. *bilo bi mu i povuci i poteži* (212); 17. *pustit ruku* (215); 18. *ostat na boti* (233); 19. *Bogu dušu, Bog je neće* (128); itd.

Među formulaičnim izrazima naći ćemo i brojne hiperbole:

1. *Što bi reka' Vjerovanje valja da je gori* (118) - valja da se digne iz kreveta i dođe na palubu; 2. *Ne da ti bog ni u snu snjeti* (123) - sniti strahotu koju on na javi doživljava; 3. *ne vidi se ni bjestimat* (124) - takav je mrak da se ne vidi ni psovati; 4. *da vas svijet visi na vlasu od glave, prekinuo bi ga* (221); 5. *pa što jednom zapuše svu bi kuvjertu pomeo* (222) - kapetan puše od bijesa; itd.

Potreba za vizualizacijom, za stvaranjem slika često rezultira konkretizacijom apstraktnoga:

1. *ređimenata na tunelade* (27) - naredaba na tone; 2. *ne može mu u glavu muški grop* (28) - ne može shvatiti kako se veže muški čvor; 3. *Sad sve na brodu pjeva: kuvjerta čišća, jedra onako mokra bolje nose* (148) - poslije nevremena impresija mira i sklada na palubi broda intenzivira projekciju vlastitog zadovoljstva na stvari: *stvari pjevaju*; 4. *pa se stavi u dušu* (227) - suosjeća; 5. *gleda smrt pred očima* (122); itd.

ITERACIJA

Jedna od najistaknutijih karakteristika pripovjedačeva portretiranja lika maloga jest postupak iteracije. Taj stilski postupak intenzivira ekspresiju doživljaja nepreglednog mnoštva obaveza, poslova, zahtjeva, prijatni, prigovora itd. kojima je opterećena i sputana jedna neiživljena mladost na palubi jedrenjaka.

1. U pogodbenoj strukturi uvodnog pasusa ponavlja se veznika **ako**:

Ako je na kontra..., ako zdućat..., ako oprat..., ako potezat..., ako katramavat...

Budući da je u nizu pogodbenih rečenica eliptična apodoza uvijek ista: *on*, iteracija veznika *ako* (umjesto, stilski neutralnog, inicijalnog položaja pred asindetskim nizom infinitivnih izraza) ima izrazito afektivnu ulogu: da bi se ispunio bilo kakav uvjet - ispuniti ga mora *on*, a ne *oni*. Iteracija veznika *ako* prati rast afekta prema klimaksu koji se razrješuje u apodozi: *sveđ on*.

2. Iteracijom pridjeva **svaki** sugerirana je beziznimnost znanja naziva mnoštva različitih stvari na brodu. Umjesto ekspresivno neutralnog izraza: *dok nauči ime svim konopima, stvarima i poslovima...* pripovjedač ispred svake imenice stavlja pridjev **svaki**:

... dok nauči ime svakomu konopu, svakoj stvari, svakom poslu...

3. Iteracijom veznika **da**, kojemu otvara mjesto bezlični glagol htijenja (verbum voluntatis) *valjati*, pripovjedač naglašava neodložnost, prisilu, moranje koje zahtijeva zapovjedni autoritet:

...valja da drži sukvar, da prenosi pasteke; da složi kadenu u spremlu; da zduća grlin, da sve stavi na mjesto, da svemu daje reda.

Izostavljanjem veznika *da* (osim uz bezlično *valja*) izgubio bi se afektivni naboj postignut ponavljanjem veznika koji je obavijesno posve redundantan. Iteracija veznika *da* usto je i ritmotvorna - monotono ponavljanje veznika *da* uz glagole kojima se imenuju radnje na brodu sugestija je nenabrojivosti i nedovršivosti obaveza.

Imamo također primjer ponavljanja veznika *da* uz realiziranu ili nerealiziranu česticu *ne*:

Bože ti daj (prijetnja - čuvaj se) **da mi zabandaš** (da mi **ne** zabandaš - ne izgubiš) *gdjagod te kućaje*, **da ti se zametnu** (da ti se **ne** zametnu - da ne izgubiš) *trnjele*, **da ne objesiš kršćanski ona vesla i one pariće**, **da ne spremiš štrope i škarme**, **da ne tokaš dobro te paranke**.

4. Niz priloga *sad* u funkciji priložne oznake aktualnog trenutka zbiivanja radnje, gubi svoje osnovno značenje istovremenosti: niz priloga *sad* izriče sukcesiju a ne istovremenost - čim završi jedna radnja, počinje druga pa treća itd. Iteracija priloga *sad* sugerira rast afektivnosti izazvane gomi-lanjem obaveza koje *mali* mora imperativno, bespogovorno izvršiti:

...sad zatvori ovo, sad zatvori ono, sad tiramola, sad barketa, sad jadi ga crni znali!

Svaka pojava priloga *sad* u tom nizu jest iktus (udar) kojim započinje komanda, a taj niz završava promjenom rakursa iskaza: najprije to je motrište zapovjednika, nižu se komande: *Zatvori ovo!*, *Zatvori ono!*, *Tiramola!*, *Barketa!* da bi u klimaksu gradacije iskaz bio određen morištem izvršioaca zapovijedi: *sad jadi ga crni znali*.

HISTORIJSKI (NARATIVNI) IMPERATIV

Takozvani historijski ili narativni imperativ vrlo je rijedak u književnom jeziku pa i u suvremenom kolokvijalnom govoru. On evocira stil danas već vrlo arhaične kulture usmenosti. Radoslav Katičić kaže sljedeće o ovom izražajnom sredstvu: »Sadašnje vrijeme vezano s imperativom može se, kad je relativno, odnositi na prošlost, pa se time dobiva stil najživljeg pripovijedanja. To je onda *pripovjedački* ili *historijski imperativ*. On potječe iz narodnih pripovjedaka i u hrvatskom se književnom jeziku susreće kao snažno stilsko sredstvo.«¹¹

Narativni imperativ potječe iz živa usmena govorenja, a upotrebljava ga pripovjedač koji njime želi unijeti živost u svoje pripovijedanje. Naš anonimni pripovjedač, pored mnogih drugih izražajnih sredstava karakterističnih za stil usmenosti, unio je u ovu priču obilje imperativnih oblika koji nemaju funkciju izricanja zapovijedi ili molbe, već dinamiziranja pripovjednog izraza. Navedimo nekoliko primjera:

Kad jih uhite brize, pa drugi od vojske planduju, njemu se nađe posla, ne boj se: - tuci loj, otparivaj stare krpe s jedara, čisti ponte, začinjavaj matafijune, rasvilavaj staro grativo, pa pleti trnjele i češi stupu.

¹¹ Ibid. str. 65.

¹² Vidi: Krunoslav Pranjić - Mikrostrukture u pjesništvu A.B.Šimića, »Umjetnost riječi«, br. 3., 1984., str. 228.

Poslužit ćemo se ovdje stilografskom metodom preinake teksta radi svođenja ekspresivne vrijednosti izraza na nulti stupanj izražajnosti.¹² U ovom primjeru stilski neutralan sintaktički oblik mogao je biti npr. *njegov posao je da tuče loj*, (da) *otpariva stare krpe s jedra*, (da) *čisti ponte...*, ili infinitivna konstrukcija: *Mora tući...*, *otparivati...*, *čistiti...*, ili je pak ovaj niz imperativnih izraza mogao biti uvršten u glavnu rečenicu kao upravni govor: *Njemu tada zapovijedaju: tuci...*, *otparivaj...*, *čisti...* Potreba usmenoga pripovjedača da osadašnjuje događaj, da ga učini prezentnim u njegovoj dramskoj napetosti, u punom intenzitetu dinamike interpersonalnih relacija likova koje pričom oživljuje, zahtijeva formu neposrednosti, eliminaciju suvišnog, redundantnog narativnog izraza kako bi se približio dramskom izrazu, a rezultat je, u istoj rečenici ostvaren, prijelaz s vanjskog pripovjedačkog motrišta, na poziciju lika - zapovjednika koji naređuje: **tuci, otparivaj, čisti, začinjavaj, rasvilavaj, pleti, češi.**

U sljedećim primjerima imamo direktnu (leksički realiziranu) vezu trećeg lica jednine on i imperativnog oblika za drugo lice jednine:

1. *...a on ti smotaj tunju i prisluškuj iz daljega, ko da nije njegov poso.*

Ekspresivnost ovoga primjera pojačana je i metaforom - *a on ti smotaj tunju* - s doslovnim značenjem: namotati nit s udicom na motovilo, što u prvom prijenosu značenja znači - prestati loviti ribu, a u drugom - povući se s nekog mjesta, napustiti što (mimo svoje volje). *Maloga* su mornari potjerali da ne sluša njihove razgovore - *a on ti smotaj tunju i prisluškuj iz daljega...*

2. *... ali kad svak pusti ruku, on tužan, omiči žito, preplići kofice, lopataj - nigdje živa mira, ko sužnju u galiji.*

3. *I on ti namiri (...), sjedi na daru, izvadi nožić crnom koricom, pljuni na nogu, pa brij dlake i zviždukaj.*

U trećem primjeru u istom rečeničnom nizu događa se prijelaz sa prezentskih oblika za treće lice jednine: *on namiri*, (on) *sjedi*, (on) *izvadi* - na niz oblika narativnog imperativa: (on) *pljuni*, (on) *brij*, (on) *zviždukaj*.

Slijede dva primjera u kojima je narativni imperativ u funkciji priložne oznake vremena.

Prodi mladić: *Oli smo za kozama?*

Dodi siromah na brod, i madijeri na nj viču...

Dakle, stilski neutralna sintaktička konstrukcija u prvom primjeru bila bi: *Kad prođe mladić* (mornar pripravnik), *upita ga:* »*Oli smo za kozama?*«. Upravni je govor uvršten bez glagola govorenja. Dakle imperativni izraz *prodi mladić*, koji otvara mjesto upravnom govoru, jest elipsa hipotaksne vremenske rečenice: *Kad prođe mladić, upita ga...* Kontekst omogućuje zgusnutost izraza, eliminaciju njegovih redundantnih elemenata na taj način što je njime, kontekstom, onemogućen nesporazum i pri značajnoj

redukciji sredstava izraza. Naime u navedenom primjeru tekst dopušta dvajako razumijevanje: 1. *Kad prođe mladić, on (mali) ga upita: Oli smo za kozama?* i 2. *Kad prođe mladić, upita ga (maloga): Oli smo za kozama?* Moguć nesporazum ne dopušta kontekst iz kojega je jasno da onaj koji se ruga (*Oli smo za kozama*) ne može biti *mali*.

Ovdje valja zamijetiti jednu jezičnu sitnicu iznimnog ekspresivnog naboja. Mladić ne pita: *Oli si za kozama?*, već: *Oli smo za kozama?* Govor pripadnika organske ljudske zajednice, dakle takve zajednice koja je homogena u tom smislu da ima snažan osjećaj kolektiviteta koji proizlazi iz visokog intenziteta interpersonalnih relacija članova zajednice, zajedničkog iskustva, jezičnog idioma, običaja, životnog ritma i načina življenja, i u svojim konvencionalnim formama čuva znakove osjećanja visokog stupnja uzajamnosti, suučesništva, supatništva, suradnje itd., a taj osjećaj pri obraćanju drugome demonstrira npr. upotreba prvog lica množine na mjestu drugog lica jednine (ili respektivno-kurtoaznog drugog lica množine), npr.: *Kako smo?* (umjesto *Kako si / ste?*, ili *Što to radimo?* (umjesto: *Što to radiš / radite?*), ili *Jesmo se umorili?* (umjesto *Jesi se umorio? / Jeste se umorili?*). U analiziranom primjeru pripovjedač promjenom lica *ti* u *mi* postiže vrlo suptilnu psihološku nijansu u portretiranju svojih likova. Naime *mladić* koji ima za jedan stupanj viši rang od najnižeg, od *maloga*, u brodskoj hijerarhiji, daje zajedljivu primjedbu *malome*. On komentira njegovo zviždukanje pitanjem: *Oli smo za kozama?* To pitanje naglašava suprotnost između dva posve različita svijeta: pastoralnog i maritimnog pri čemu posao čuvanja koza i posao upravljanja brodom imaju bitno različite pozicije na ljestvici vrijednosti: čuvanje koza ima izrazito deprecijativnu kvalifikaciju u tom odnosu, a upravljanje brodom na samom je vrhu ljudskih djelatnosti: plovidba je avantura, otkrivanje nepoznatog, kroćenje elementarne sile mora koja nadilazi ljudske snage, iskustvo nemogućeg. Međutim, tako jednak ironičan žalac pitanja *Oli smo za kozama?* tobože je ublažen prvim licem množine koji uključuje i pitača. Ali time je postignut upravo obrnut efekt: *suučesničko mi (oli smo)* u kontekstu poruge (čuvati koze) naglašava, ističe - viče: **ja nisam ti**, to jest: **ja sam mornar, a ti si kozar**.

U tom kontekstu valja razumjeti i drugi primjer s narativnim imperativom u funkciji priložne oznake vremena. Hiperbola i *madijeri na nj viču (madijeri - oplatnice broskog trupa)* ikona je koja vizualizira emociju straha i poniženja koju *mali* na brodu proživljava.

EKSPRESIVNA VRIJEDNOST UPOTREBE GLAGOLA GOVORENJA

U tekstu koji ocrtava delikatnost interpersonalnih relacija, u tekstu suptilne psihološke karakterizacije likova, pripovjedač se obilato služi variranjem ekspresivnih izraza koji imenuju ljudsko govorenje. Zapravo u ovom su

tekstu rijetki glagoli govorenja koji bi bili stilistički neutralni, koji bi imali nulti ili nizak stupanj ekspresivnosti. Glagoli govorenja najčešće bivaju maskirani drugim glagolima koji tek u kontekstu znače ljudsko govorenje, ali ta leksička maska daje ekspresivni naboj kakav ne mogu imati ekspresivno neutralni glagoli u funkciji imenovanja ljudskog govorenja kao što su: *govoriti, kazati, reći, pripovijedati, pričati, kazivati, odgovoriti* itd. Mogli bismo ih podijeliti u nekoliko kategorija:

1. Najčešće je deprecijacija ljudskog govora ostvarena glagolima koji u stilistički neutralnoj upotrebi imenuju životinjsko glasanje:

- **blejati** - *Najviše ako se podboči pa zaklima glavom, ko da će reći: - **Blejite, vi moji, blejite!***
- **revati** - *A on gdje ga ne čuje: »**Revi, rev!** ili mu zaprskaj.*
- **lajati** - *žugne li nesretan štogod: »ne laj!«*

Surovo životno iskustvo ruši normu neutralne govorne komunikacije, kulturnu polituru jezika. Potreban mu je jači znak: znak koji evocira životinjsku narav u čovjeku, takvu narav kojoj pristaje neartikulirano životinjsko glasanje: blejanje, revanje, lajanje.

2. Potom valja uočiti glagole koji označuju neartikulirano ljudsko glasanje:

- **prekričavat** - *Nostromo mu **prekričava**: »Bože ti daj da mi zaban daš gdje god te kućaje.«*
- **raskrivit se** - *Pa se **raskrivit** na tambuču: »Straža se predala; na timun koga je dijana!!!«*

Glagol *prekričavat* ima korijen *krik*, a glagoli *raskrivit se, krivit se* znače *tuliti, vikati*. I jedan i drugi izraz imenuju ljudsko glasanje visokog stupnja afektivnosti koja potire artikuliranost i glas približava kriku, dakle neartikuliranosti. Izbor takvih glagola motivirano je ambijentom mornarskog života koji svojim glasom mora nadjačati huhu mora i vjetra. Artikuliranost glasa potisnuta je silinom izgovora koja mora nadjačati glasanje elementarne sile.

3. Glagoli koji označuju glasanje prirodnih pojava:

- **zagrmit** - *dokle nostromo **zagrmi**: »O, mali?!«*

Dakle, glagol koji imenuje glasanje ponajvećeg intenziteta u prirodi - glasanje groma, prikladan je da hiperbolično istakne psihološki odnos silnika i žrtve: grom udara ne samo grmljenjem, već i svojom razornom snagom: grom ljudskoga glasa pogađa drugoga čovjeka.

4. Onomatopejski glagoli:

- **žugnut** - *žugne li nesretan štogod: »ne laj!« (265)*

Korijen *žug* nema semantičke vrijednosti. On je ikona govora kao takvog. Sufiksadni morfem *nu* označuje trenutačnost, kratkoću glasanja kao u riječima, također onomatopejskim: *zucnuti*, *pisnuti*, *dreknuti*.

5. Glagoli koji svojim osnovnim značenjem ne imenuju zvuk:

- **smolit** - *Smoli jim iza zuba malu misu, ali ustuk!*
- **pribadat** - *Još mu pribadaju: »Pak je za te more?!«*
- **napit** - *To sam ti ja napio od davna!*

U prvom primjeru glagol *smolit* u značenju *govoriti* određuje govor jednom odrednicom svog temeljnog značenja: kretati se polako, sporo kao što se cijedi smola. To je poniženi govor, govor koji se govori iza zuba, za sebe, koji nema pravo da prijeđe u glas, u zvuk, kojemu je uskraćeno pravo da se drugom glasu suprotstavi, to je govor kojim se govori mala misa (bez pjevanja i orgulja): *smolit iza zuba malu misu*. Evo primjera kako pripovjedač svojim kreativnim činom, ili pak posuđujući ostvarenu jezičnu kreaciju iz riznice organskog idioma, prezentira umijeće igranja asocijacijama koje slikama ispunjavaju apstraktne pojmove.

U drugom primjeru glagol *pribadat* s korijenom *bad / bod* svojim temeljnim značenjem imenuje radnju *bodenja*. Ubod može biti fizički, ali i psihički. Bosti se može riječima kao i iglom. U ovom primjeru sarkastičnom prigovoru: »*Pa je za te more?!*«, prigovoru koji izaziva bol ranjive duše maloga, odgovara figurativni glagol govorenja *pribadat* sa svojom asocijacijom: *riječ - bodež kojim se bode*. Prefiks *pri-* trebao bi značiti radnju manjeg intenziteta, ali to je samo maska ironično intonirane rep-like.

U trećem primjeru glagol *napit* znači nazdraviti, održati nazdravičarsku besjedu, a u kontekstu u kojemu se ovdje pojavljuje, značenje mu je: *proreći*. Prigodne nazdravičarske besjede izriču obično pohvale, dobre želje, ali i projekcije budućnosti koje se odnose na onoga kome se nazdravlja. Odatle redukcija semantičkog polja glagola *napiti* u navedenom kontekstu: *To sam ti odavno prorekao*.

SLOBODNI NEUPRAVNI GOVOR

Pripovjedač opisuje užas djetinjeg iskustva na palubi jedrenjaka, ali žica ironije na kojoj svira svoju priču oduzima joj *pathos* tragičnoga. Pripovjedač progovara iz pozicije svoga lika koji se ironijom brani od nepodnošljive stvarnosti.

Da bi lako prelazio iz vanjske, dakle pripovjedačke, pozicije na poziciju svoga lika, pripovjedač upotrebljava slobodni neupravni govor. Na prvi

pogled ovo je začuđujuća konstatacija uz pretpostavku da je ovo doista, kako mislim, vjeran zapis usmenoga kazivanja. Naime Ivo Frangeš smatra da je »slobodni neupravni govor stupanj psihologije do kojega narodni izraz nije došao« te da »narodni izraz poznaje samo dva načina prenošenja tuđih riječi: upravni i neupravni«. ¹³ Frangeš dalje kaže: »Revolucija u umjetničkom izrazu nastupila je onog časa kad je pripovjedač odlučio da gledašite vlastitih junaka pretpostavi vlastitome, da upotrijebi SNG.« ¹⁴ Međutim Frangeš na jednom mjestu primjećuje da SNG »predstavlja jedan od onih načina prenošenja tuđih misli, ne samo u umjetničkoj književnosti nego i u svakidašnjem govoru«. ¹⁵ U analizi komičkih facendi, usmenih nefikcionalnih priča, utvrdio sam da je ovaj stilski postupak posve uobičajen u stilu tih, prema magnetofonskom snimku, vjerno zapisanih priča. ¹⁶ Ta spoznaja do koje sam došao navedenom analizom u koliziji je s tvrdnjom Ive Frangeša da narodni izraz nije dosegao stupanj psihologije koji je potreban za SNG, a isto je tako u koliziji i sa stavom Maje Bošković-Stulli koja kaže da se »SNG u narodnom izrazu pojavljuje samo u rudimentarnim oblicima.« ¹⁷ Moje istraživanje pokazalo je da je SNG legitiman i posve uobičajen stilski postupak usmenih priča ¹⁸. A vjerujem da različita saznanja o ovom stilskom postupku proizlaze iz tog razloga što je većina usmenih pripovjedaka narodne književnosti prevedena u medij pisane riječi posredstvom učenog zapisivača koji je svjesno ili nesvjesno korigirao pri zapisivanju izvorno usmeno kazivanje, koji je »pegla« usmene rečenice i prilagođivao ih strukturi pisane riječi. ¹⁹ To dokazuje i protuslovlje, koje spoznaju i Ivo Frangeš i Maja Bošković-Stulli, da unatoč tomu što se SNG ne pojavljuje u usmenim narodnim pripovjetkama, običnom usmenom govoru ovaj stilski postupak nije stran.

U normativnim gramatikama hrvatskoga jezika ne nalazimo prikaz ovog oblika prenošenja tuđih riječi - slobodnoga neupravnoga govora (engleski - *experienced speech*, francuski - *style indirecte libre*, njemački - *erlebte*

¹³ Slobodni neupravni govor kao stilski osobina, »*Umjetnost riječi*«, br. 4, str. 262, Zagreb 1963.

¹⁴ Ibid. 264.

¹⁵ Ibid. 264.

¹⁶ Božanić - *Komiške facende, poetika i stilistika usmene nefikcionalne priče Komiže*, str. 177 - 187. Književni Krug, Split 1992.

¹⁷ *Usmena književnost kao umjetnost riječi*, str. 165, Zagreb 1975.

¹⁸ Vidi: *Komiške facende*, Split, 1992., str. 177. - 187.

¹⁹ Vidi bilješku br. 4.

Rede), kao da to nije jezična (stilistička) činjenica hrvatskoga jezika. »Postupak je to«, kaže Krunoslav Pranjić, »za koji se jednodušno u stilografskoj literaturi naglašuje kako je iznimno sintaktostilističko sredstvo kojim se nijansno prepleteno tuđe riječi mahom prenose ne s isključiva stajališta izvještača (pripovjedača - sveznalice), već sa stajališta lika; kako se bez njega, bez rečenoga slobodnog neupravnoga govora, moderna umjetnost pripovijedanja uopće ne da zamisliti...«.²⁰ Rikard Simeon ovako karakterizira ovaj stilski postupak: »Za slobodni neupr. govor karakteristično je u stilističkom pogledu da se u njemu prigušuje tuđi govor te se slijeva s autorskim. Slobodni neupr. govor upotrebljava se kao izvanredno stilističko sredstvo u književnosti.«²¹ Radoslav Katičić u svojoj *Sintaksi hrvatskoga književnog jezika* definira SNG kao tuđ govor pruzet u vlastiti.²²

Stav o SNG kao uobičajenom stilskom postupku u usmenom pripovijedanju potvrđuje i ovaj tekst koji interpretiramo s pretpostavkom da predstavlja vjeran zapis izvornog usmenog kazivanja, ili bar takav zapis koji vjerno slijedi strukturu usmenoga izraza.

Kuharu je sveđ navarno: ili mu patate nisu dobro ostrugane, ili mu jih nije stavio u vodu, pa su pocrnjele; ili je kasno pokisnuo meso, ili je juha neopjenjena i neprocijedena. Olova izio, pokupio mu je mast galetom, pustio je da pregori i zagori pofrig! Škrabica je puna pepela, police neoprane, foran neomazan, pičona neosvjetlana.

U prvom dijelu pasusa efekt SNG-a postignut je izostavljanjem glagola govorenja (*verbum dicendi*) koji otvara mjesto zavisnoj izričnoj rečenici (*Kuhar kuka da mu je sveđ navarno, da mu patate nisu...*). Onda slijedi potpun prijelaz na poziciju lika (kuhara) iz čije perspektive izriče kletvu: *Olova izio...* Ali ipak to nije prijelaz na upravni govor o čemu svjedoči zamjenica *mu* koja bi u upravnom govoru bila promijenjena u *mi*: »*pokupio si mi svu mast galetom*« i dalje »*pustio si da pregori i zagori pofrig!*«, a da je pak neupravni govor, imao bi oblik npr. *Rekao je da mu je pokupio...* i *Prigovorio mu je da je pustio da izgori...* Dakle, nije ni upravni ni neupravni govor, već SNG. Potom slijedi asindetski rečenični niz izvavnih

²⁰ *Jezičkom i stilom kroza književnost*, Zagreb, 1986., str. 156.

²¹ *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb 1969., natuknica - *neupravni govor*.

²² Radoslav Katičić prvi je u nas lingvistički opisao SNG u svojoj *Sintaksi hrvatskoga jezika - Nacrt za gramatiku* (II. ponovljeno izdanje), Zagreb 1991. (od 833a do 833e). On kaže: »Slobodni neupravni govor razlikuje se od običnog neupravnog govora time što nije uvršten kao zavisna rečenica, što nije ni upravni, a od upravnoga razlikuje se time što su prema njemu tri lica promijenjena kao u neupravnome. Glagol govorenja ili mišljenja obično se u slobodnom neupravnom govoru dodaje navedenim riječima tako da s njima tvori rečenični niz.« str. 354.

rečenica koje nemaju nikakvo vanjsko obilježje SNG-a: *Škrabica je puna pepela, police neoprane, foran neomazan, pičona neosvjetlana*. Međutim one se izriču iz perspektive lika (kuhara), a ne vanjskog promatrača (pripovjedača). Dakle u samo jednom pasusu tri oblika SNG-a: 1. SNG je postignut izostavljanjem glagola govorenja (verbum dicendi) koji otvara mjesto zavisnoj (izričnoj) rečenici; 2. promjenom lica kao u neupravnome - prvog u treće: *mi* u *mu* odnosno drugog u treće: (*ti*) *si* u (*on*) *je*; 3. iskaz određen psihologijom lika, njegovom pozicijom koja je kontekstom određena.

»Slobodni neupravni govor«, kaže R.Katičić, »pruža mogućnost da se okretno prikažu složene situacije i stilističke tančine izraze u finim preljevima«²³ Ta vrijednost SNG-a upravo je demonstrirana u navedenom pasusu u kojemu se isprepleću tri motrišta iz kojih se izriče tekst: Motrište pripovjedača, motrište glavnog aktera (*mali*) i motrište sporednog aktera (*kuhar*).

JEZIK SLIKE

Organski idiom voli slikovitost. Apstrakcija mu je strana. Slika ima veće izgleda da se upiše u sjećanje negoli apstraktna misao. Ono što je apstraktno usmeni pripovjedač voli konkretizirati, voli slikom predstaviti.

Poredba je prikladan stilski izraz kojim oživljuje slika. Poredba je vazda jezična kreacija koja omogućuje viđenje jednoga u drugome ili jednoga kroz drugo. Poredba omogućuje viđenje nečega čega u stvarnosti nema, nečega što je proizvod imaginacije. To je stilski postupak koji poziva recipijenta da sudjeluje u asocijativnoj igri promatračke imaginacije. Svojstvo opisanog predmeta predstavlja se slikom drugog predmeta: *Mokar ka kokoš; more se bijeli ko jaje*. Takve poredbes pripadaju inventaru formulaičnih izraza narodnoga govora. Međutim usmeni pripovjedač po mjeri svoje jezične kreativnosti obogaćuje svoj izraz originalnim ostvarenjima: *preko njega ko preko mrkjente* - more na palubi broda pršti preko njega kao kad udara o hridine morske obale; *a tvoj ti mali ka' zrno iz puške, po dvije grižele od puta, ka' da traži glavi mjesta* - penje se uza jarbolne ljestve kao da spašava glavu.

Hiperboličnost izraza nema samo funkciju pojačavanja istaknutosti nečega. Hiperbola je u tom pripovijedanju ikona koja se neizbrisivo urezuje u sjećanje. Tako srdžbu kapetanovu na *maloga* pripovjedač izražava sljedećim hiperbolama: *prekinuti vlas o kojemu visi svijet i puhati od bijesa tako da otpuše sve što je na palubi*.

²³ Ibid. str.356.

...da vas svijet visi na vlasu od glave, prekinuo bi ga! Ušeta ti se, moj brate, rukama od zada, pa što jednom zapuše svu bi kuvjertu pomeo - rekli bi mrnari: barometro bašo.

Slika prekidanja niti o kojoj visi svijet ili bijesnog puhanja kapetano-va koje nosi stvari s palube u more hiperboliziraju kapetanovu ljutnju na *maloga* da bi je u istoj rečenici pripovjedač ironizirao iz perspektive mornara - njihovim meteorološkim komentarom: *rekli bi mornari: barometro bašo*. Pad stupca žive u barometru znak je lošeg vremena, oluje. Ta slika s jedne strane sugerira doživljaj ljudskog bijesa kao elementarne pojave, kao oluje, ali sugerira i prolaznost njegovu. Ironija raspreže napre- gnutost ljudskog bijesa, relativizira odnose, unosi prigušen smijeh koji po- bjeđuje suze.

Hiperbolizacija strahote koju doživljava *mali* (*kad priprli* - kad udari žestok vjetar) gradirana je sljedećim stupnjevima: 1. *on ti je...na najpogi- beljnijem mjestu*; 2. *gleda smrt pred očima*; 3. *Ne da ti Bog ni u snu snjeti* (to što on tada doživljava); 4. *Ne vidi se ni bjestimat* (psovati). Ponovno iznenađujući obrat u klimaksu kao i u prethodno analiziranom pasusu: ironija kojom se pripovjedač suživljava s pozicijom svog lika - *ma- loga*. Naime, humor nije samo izraz vedrine duha, on je i način prevla- davanja krajnjih napretnosti - *relaxatio anime*, kako bi rekao André Joles.²⁴ Mrak iz kojega vreba smrt takav je da se ne vidi ni psovati! MRAK izaziva STRAH zbog neizvjesnosti odakle će smrt doći i kako joj umaći; strah prigušuje krik kojim bi se psotka oglasila, ali ironija obrće kauzalni odnos: takav je mrak da se ne vidi ni psovati:

Kad priprli, pa se hvata jedna ili dvije ruke trcarola; on ti je do baroze sotovento na najpogibeljnijem mjestu: gleda smrt pred očima! Ne da ti Bog ni u snu snjeti; ne vidi se ni bjestimat; (...)

Kultura usmene pripovjedne komunikacije snažno je obilježena težnjom govornikovom da izraz deautomatizira, da pojam zamijeni slikom, da kliše- jiziran izraz deklišeizira, da automatizam fraze razbije živom metaforom, ali isto tako poslužiti će se i gotovim formulaičnim izrazom, izrekom,

²⁴ »Naš život i naše mišljenje protječu nepokolebljivo u napetosti. Napetost unutar nas i napetost izvan nas. Svaki put kad ova napetost i to naprezanje zaprijeti da postane prenapretnost, pokušavamo je skučiti, razlabaviti je. (...) Ukoliko komično ima namjeru razlabaviti napetost, ono se ne suprotstavlja onome što je *prijekora vrijedno* ili onome što je *nedostatno*, nego onome što je *strogo*. (...) Strogo o sebi nije vrijedno prijekora i nipošto *nedostatno*, ono je, naprotiv, kao što već rekosmo, neophodan uvjet za naš život i mišljenje. Pa čak i da bismo strogo, gdje je to nužno, mogli provesti u punoj strogosti, moramo posjedovati mogućnost da ga dokinemo ili da ga se oslobodimo. Književnici renesanse koji su se bavili pojmom komičnog, govore o *relaxatio animi*, o opuštanju duha.« *Jednostavni oblici*, Zagreb 1978.

poslovicom itd. iz bogate radionice jezika svoje organske zajednice da bi potvrdio svoju pripadnost njenom krugu, da kažemo parafrazično, opisanom kredom jezika - organskoga idioma. Proživljena stoljeća, u kojima je usmena riječ bila jedini oblik verbalne komunikacije, razvila su osebujuć stil koji odlikuje težnja pripovjedačeva da začudi, iznenadi, da, što bi rekao Viktor Šklovski, umjesto prepoznavanja ponudi viđenje.²⁵ »Potrebno je istrgnuti stvar iz njezinih uobičajenih asocijacija u kojima se ona nalazi«, kaže Šklovski. »Potrebno je okrenuti stvar kao cjepanicu u vatri. (...) S time je pjesnik načinio semantički premještaj, on trga pojam iz tog misaonog reda u kojemu se on nalazio i premeće ga pomoću riječi (tropa) u drugi misaoni niz, pri čemu mi osjećamo novinu, boravak riječi u novom nizu. Nova riječ stoji na predmetu kao nova haljina.«²⁶ Šklovski govori o potrebi da se »percepcija izvede iz automatizma« kako bi se omogućilo viđenje te da »ono umjetno« stvoreno jest takvo da se opažaj na njemu zaustavi i dostigne što veću snagu i trajnost...«²⁷ On uvodi pojam »začudnosti« i pojam »otečale forme« koji »povećava teškoću i dužinu percepcije jer je perceptivni proces u umjetnosti sâm sebi svrha i treba da bude produljen...«²⁸

Uzmimo nekoliko primjera iz analiziranoga teksta:

1. Pripovjedač govori o trenutku kada brod zahvate jaki vjetrovi te se *mali* penje »uz muru s burinom u zubima, mokat ka' kokoš« te bi se tada »slatko promijenio i s onim što mu u kotcu hroče; barem je njemu tvrdo pod nogama« (174-175). Umjesto da pripovjedač kaže informaciju kako je *malome* jako teško penjati se mokat s konopom (*burinom*) u zubima, on tu apstraktnu informaciju ispunjava semantički i afektivno snažnom slikom. On čak ne kaže da bi se *mali* htio tada zamijeniti sa prascem koji barem ima stabilno tlo pod nogama, za razliku od njega koji se penje na jarbol dok brod ponire, već nudi nedovršenu sliku koju primalac poruke mora dovršiti: *onaj koji u kotcu hroče* umjesto prasac. Perifraza kojom je pripo-

²⁵ »Sudbina djela starih umjetnika riječi jednaka je sudbini same riječi. Ona prolaze put od poezije do proze. Njih prestaju vidjeti i počinju prepoznati.« Zagreb 1969., str 16.

²⁶ Ibid. str. 58 - 59.

²⁷ Ibid. str. 48 - 49.

²⁸ Ibid. str. 43.

²⁹ Kako je poznato, McLuhan razlikuje vruće i hladne medije komunikacije. Zasićenost podatcima zahtijeva nizak stupanj sudjelovanja publike i obrnuto: nezasićenost podatcima uključuje, zahtijeva participaciju, sudjelovanje. Prema McLuhanovoj terminologiji govor je izrazito hladan medij - dakle onaj koji uključuje (vidi poglavlje *Vruća i hladna opština*, *Govorna reč*, *Pisana reč* u knjizi *Poznavanje opština čovekovih produžetaka*, Beograd 1971.). Slika govora u mediju pisane riječi, koja je sačuvala strukturu žive, dakle usmene riječi, i u novom mediju čuva karakteristiku hladne poruke.

vjedač uskratio izravnu informaciju izazvala je interakciju između pošiljaoca i primaoca poruke, »ohladila je poruku«, što bi rekao Marshall McLuhan²⁹, uključila primaoca poruke, njegovu imaginaciju koja dovršava sliku. Ali ta slika postaje kompleksna: pretapa se prizor dječaka koji se s konopom u zubima penje uz jarbol, mokre kokoši i prasca (onoga koji u kotcu hroče).

2. Pripovjedač govori o malome kojemu, za razliku od drugih članova posade, nije određeno vrijeme poćinka te ga bilo tko i bilo kada može dozvati da nešto uradi. Ako je na trenutak zaspao (u odjeći na dasci od pranja) mora se hitno dignuti i pojaviti se na palubi, a »*ne okoćasi li se (ne javi li se) odmah, to je lako: more je blizu, bujo (kablić) u ruku, pa mu okupaj buhe*« (69-71). Eufemizam *okupati nekome buhe* znači politiki nekoga vodom. Ovdje eufemizam umanjivanjem povućava: umjesto ekspresivno praznog paremiologizma *smoćiti do gole koće*, pripovjedač govori o sporednom, posve nevaćnom, efektu polijevanja, a prešućuje sam čin polijevanja koji izaziva krajnju neugodu, silovitu emociju bijesa (*Razbije mu san pa ne daj Boće ni kućku što jim tada želi...*). Tim postupkom pripovjedač intenzivira ironijski stav prema malome iz zapovjednićke pozicije ostalih članova posade. Doživljaj studeni izazvane kupanjem buha pojaćana je ironijom eufemizma kojim pripovjedač svoju pripovjedaćku poziciju mijenja prijelazom na poziciju aktera priće: onih koji malome kupaju buhe. Signal tog prijelaza jest i imperativ: *bujo u ruke pa mu okupaj buhe*. Iz narativne forme u trećem licu (*ne okoćasi li se odmah - on: mali*) pripovjedač prelazi na drugo lice narativnog imperativa: *ti (uzmi) bujo pa mu okupaj buhe*.

3. U sljedećem primjeru pripovjedač, umjesto da kaće kako se rijetko naće netko tko bi suosjećao s patnjama maloga (tko bi bio zabolićna srca), upotrebljava sliku te kaće - *to su bijele muhe: Neću reć - nemamo nego jednu duću - naće se koji zabolićna srca - koji je bio i na dnu i na vrhu, pa se stavi u duću, ali to su bijele muhe*. Apstraktan pojam rijetko, iznimno vizualiziran je: ikona *bijele muhe* podiće ekspresivnu razinu izraza, urezuje se u sjećanje, potiće recipijentovu imaginaciju, svojim hiperbolićnim znaćenjem daje prići ironićean ton.

Proces intelektualizacije izraza rezultirao je osiromaćenjem ikonićke vrijednosti narativne komunikacije. Dominacija slikovne komunikacije, posredovane medijima (fotografija, film, televizija), opustošila je slikovitost u

---

Tu poruku, upravo zbog njene strukture odrećene elementima usmenoga govorom, ne karakterizira visok stupanj zasićenosti informacijama jednog ćula, a to je upravo ono što je ćini *hladnom* budući da ju recipijent mora dovršiti u svojoj imaginaciji.

usmenoj komunikaciji, osiromašila imaginativnu kreativnost. U tom kontekstu upravo je začuđujuća sposobnost ovoga pripovjedača da pripovijeda slikama, da apstraktne pojmove zamjenjuje ikonama koje se urezuju u pamćenje, koje potiču recipijentovu imaginaciju. Navedimo nekoliko primjera pripovjedačeva ikoničkog izražavanja:

- egzistencija**..... *galeta* (kruh) (1);
težak život..... *Za nj galeta ima devet kora* (1-2);
rijetkost..... *bijele muhe* (226).
nemoguće..... *Dat ću ti je ulja od česvine!* (156);
mrak..... *ne vidi se prsta pred očima* (113-114);
ne vidi se ni bjestimat (123-124);
brzina..... *Što bi reka Vjerovanje, valja da je gori (na palubi)* (118);
a tvoj ti mali ka' zrno iz puške (182);
opasnost..... *gleda smrt pred očima* (122);
Ne da ti Bog ni u snu snjeti (kakvu strahotu on tada doživljava) (123);
tlo..... *tvrdno pod nogama* (141);
poginuti..... *omakne li se, možeš ga prekrstit* (130);
zaraditi..... *nać ćeš kruha za zuba* (164);
biti u dalekom srodstvu.. *da ti je (mali) samo u stotoj kaplji krvi* (168);
potući se..... *pomiješao bi kape, pa što komu što da* (168);
završiti posao..... *a kad svak pusti ruku* (215);
upoznati zlo i dobro..... *koji je bio i na dnu i na vrhu* (127-128);
kratkotrajnost..... *ali to traje koliko mački muž* (242);
osjećaj ponosa..... *gaće mu se ne tiču mesa* (245).

Svi navedeni primjeri, ostvareni u analiziranom tekstu, mogli bi, dakle, biti zamijenjeni izrazom koji imenuje isti pojam što ga sugerira slika. Na primjer, reći *osjeća se ponosnim* ili *gaće mu se ne tiču mesa* izrazi su koji imaju, recimo, jednaku referencijalnu vrijednost. Međutim izraz ostvaren u ovoj priči ima osim referencijalne i svoju ekspresivnu vrijednost. Pripovjedač izražava slikom ono što riječi izravno ne kazuju. Slika dočarava psihičko stanje krajnjeg uzbuđenja, osjećaj ustreptalosti momka koji je proživio godine torture, poniženja i teškog rada i doživio napokon da postane *mladić* (mornar pripravnik) koji je u brodskoj hijerarhiji nadređen *malome*. Slika dočarava njegovu ukočenost koju je proizveo osjećaj važnosti i značaja, njegovu ukrućenost kojom želi i fizički istaknuti visinu svoje pozicije u brodskoj hijerarhiji, njegovu uspravnost koja znači: više nisam mali, nego veliki. Sve to govori slika: *gaće mu se ne tiču mesa*. Ona dočarava jednu intenzivnu emociju bolje od bilo kakve opsežene deskripcije psihičkoga stanja lika.

Pritom pripovjedač postiže još jedan efekt - fini ironijski otklon ostvaren pripovjedačkom distancom koja mu omogućuje vidjeti relativnost pozicije člana posade na palubi jedrenjaka, zapravo relativnost čovjekove pozicije na ovome svijetu. Ovom slikom pripovjedač priprema poantu svoje priče koja će joj svojim obratom dati mnogo složeniji smisao negoli što bi je mogao imati puki etnografski zapis o životu na jedrenjaku u prošlom stoljeću. *Mladić*, koji je do jučer bio *mali*, obraća se sada drugom *malom* s pozicije brodskog autoriteta. Tlačeni postaje tlačitelj sebi podređenoga, a nepravdu koju je trpio, sada drugome čini: »*ne laj! Zakramat ću s tobom na muradu!! E, vidi ti njega?! Ko da smo zajedno koze pasli! Da si mi onako gdje kosovi sude!!!...Kad sam ja bio za maloga...!*« *Teško ti ga nejačemu!*

Proverbijalni završetak priče, izkazan s pripovjedačke distance (*Teško ti ga nejačemu!*), rezimira dijalektički obrat ljudske sudbine u nemilosrdnoj borbi za opstanak. Brod pod jedrima postaje metafora ovoga svijeta. Njime čovjek plovi svojim malim ljudskim vremenom prema nekoj obali s koje se nitko ne vraća, a na palubi jedrenjaka, pod njegovim jedrima, odvija se čovjekova drama: uloge se na sceni mijenjaju, a likovi su stalni: *Mali i Veliki*, na istim daskama, u istim olujama. Tom poantom tekst se oslobađa svoje fakcijalne folklorne jednoznačnosti i postaje slojevita fiktionalna narativna forma čija dokumentarna autentičnost ne umanjuje estetski doživljaj jezične postave koja se suvremenom literarnom senzibilitetu otkriva kao umjetnička jezična tvorba.

***

Ova interpretacija tek je pokušaj otvaranja jednog nedovoljno poznatog, nedostatno istraženog područja dijalektalne stilistike. Hrvatska je stilistika poglavito zaokupljena suvremenom umjetničkom književnošću i na tom je području dala izuzetne rezultate. Književnost pisana organskim idiomom uglavnom je predmet istraživanja folklorista kojima je stil tek jedna, često sporedna, komponenta u analizi tekstova usmene književnosti.

Stilističko bogatstvo ovdje analiziranog teksta anonimnog pomorca devetnaestoga stoljeća svjedoči o gubitku koji se dogodio pojavom suvremenih medija ljudske komunikacije. Po prvi put u ljudskoj povijesti stari nemaju kome ispričati svoje priče. Nestala je publika koja bi svojom kulturom slušanja sudjelovala u jezičnoj kreaciji nadahnuta pripovjedača. U bogatu jezičnu riznicu organskoga idioma više nema tko posegnuti. Nit usmene predaje koja je povezivala generacije, stoljeća proživljenog vremena, zajedničkog iskustva, žive i mrtve, prekinuta je. Mnogi folkloristi, kada bilježe autentično kazivanje ponekog rijetkog pripovjedača, spremnog da nepoznatom pripovjedaču pripovijeda autentičnim jezikom i načinom, često

»popravljaju« njegov stil, uklanjaju »nepravilnosti«, eliminiraju ponavljanja, poštalice, korigiraju strukturu usmene rečenice kako bi je prilagodili strukturi pisane rečenice. Takvi zapisi gube draž autentičnosti i stilsko bogatstvo usmenog kazivanja.

Utoliko su tekstovi poput ovdje analiziranoga dragocjeniji jer rukom njegova zapisivača nije upravljala »popravljачka« svijest. U vremenu koje nije poznavalo magnetofon nastao je upravo magnetofonski vjeran zapis usmenoga kazivanja i sačuvao stilsko bogatstvo starog dubrovačkoga organskoga govora te njegov pomorski leksik, prastaru terminologiju jedrenjaka koja, mada lokalna po izgovoru, velikim dijelom pripada univerzumu mediteranske maritimne kulture.

MALI	
<p>1. To ti je na brodu metla i lopata. – Za nj galeta</p> <p>2. <i>ima devet kora!</i> Ako je na kontra, na kontra; ako</p> <p>3. zdućat čela, on; ako oprat i osakovat sude, on; ako</p> <p>4. potezat' kadenu, on; - ako katramavat imbulj,</p> <p>5. otucivat ršu, čegrćat podbuhlu paklinu, drobit</p> <p>6. kokošama, zamićat frančezima, mesti kuvjertu,</p> <p>7. ložit vatru, strugat patate za zgvacet — sve— on!</p> <p>8. — To mu se zna svaki u Boga dan, a drugo je</p> <p>9. baška. Ma da bi zašto, homo s Bogom, nego za</p> <p>10. ona nesretna dva talijera! — Uvijek plešće bos,</p> <p>11. zavrćenih nogavica, gologlav, nakostrušen,</p> <p>12. zamazan... Svak s njime ka' s metlom, niti piri,</p> <p>13. niti viri; <i>više ga omrče, nego osviće!</i></p> <p>14. Je li kokoš jaje snijela: - Gdje si ti?! — a</p> <p>15. najveće i samo zazviždi. — Upita li: Šjor? —</p> <p>16. "<i>Kad tovara na pir zovu, ili manjka vode, ili</i></p> <p>17. <i>drva!</i>" — Dođi siromah na brod, i madijeri na nj</p> <p>18. viču; ne zna ni gdje je krma, ni gdje je prova; pa,</p> <p>19. dok nauči ime svakomu konopu, svakoj stvari,</p> <p>20. svakom poslu — čudnih bata! Pitaju mu buceo, a</p> <p>21. on donosi kavilju; reku mu: - Pusti bunju! — a on</p> <p>22. pušta gindac, i onda ušata za majdeš.</p> <p>23. Poteže li se što — kako ti nov — samo klanja</p> <p>24. glavom, a tada ne čuješ nego: - blećine, je li to</p> <p>25. način? <i>Objesi se, otpale ti</i>, nikad u tebi mnrara! A</p> <p>26. dokle nauči pijumbavat, činit gaše, parlare,</p>	<p>(1-2) Mrtva metafora <i>mornarski kruh ima sedam kora</i> ovdje je oživljena zamjenom <i>kruh - galeta</i> i hiperbolom <i>devet kora</i>.</p> <p>(2-8) Elipsa predikata: Ako se valja penjati na <i>kontra</i> (naziv jedra), mora se penjati on itd.</p> <p>(12-13) Narodne uzrečice: 1. tako je sitan, malen, beznačajan da ga se i ne primjećuje; 2. metafora: više mu se smrkava negoli mu sviće - više zla nego dobra.</p> <p>(16) Narodna poslovice kontrastne strukture: zvati na pir (dobro) - nužnost teške rabote (zlo).</p> <p>(17) Kad doše na brod čini mu se (u atmosferi straha) da i daske (oplatnice brodskog trupa) viču na njega.</p> <p>(20) Dobije mnogo batina.</p> <p>(22) Onda dobije udaraca (pleski) za sitnicu.</p> <p>(25) Težinom tijela potegni konop, <i>otpale ti</i> ruke (koje su nespretne, nekorisne).</p> <p>(27) Konkretizacija apstraktnog - naredaba na tone.</p>

<p>27. botune — <i>redīmenata na tunelade</i>.</p> <p>28. Aja, <i>nikako mu ne može u glavu muški grop</i>.</p> <p>29. Nećeš? Kad je doma rabio uvijek ženski</p> <p>30. tovarski; tako ga na brodu zovu. A valja da znaš,</p> <p>31. taj je grop mmarima iskopanica, jer da <i>se lako</i></p> <p>32. <i>uzme</i>, a trudno odriješi, pa će ti mu: - <i>Vražji</i></p> <p>33. <i>spičaru!</i> Za koga što nije, nije.</p> <p>34. Udi li mu more — <i>čudna obrumavanja!</i> Vuče</p> <p>35. se po kuvjerti, kao pseto prebijeno, blijed ka' krpa,</p> <p>36. više mrtav, nego živ. Pak — bi li vjerovao — još</p> <p>37. mu pribadaju: "Pa je za te more?! Jest ko i za moju</p> <p>38. pokojnu babu!" Tako ti mu je <i>dok se nešto ne</i></p> <p>39. <i>otetura</i>.</p> <p>40. Samo kad se dižu na jedro, koliko ga posla</p> <p>41. čeka! — Najprije ti pusti kontra, zašušoli mu</p> <p>42. sakete okolo mantića, siše na kružetu, raskorači</p> <p>43. se, uhiti lijevom za rokeo, a desnu prinese na usta,</p> <p>44. pa će ti iza svega glasa: "kaca!" — a kad kad vidi</p> <p>45. da su bunje došle do varija od papafiga, onda, ko</p> <p>46. da ga na mijeh deru:"isa!!!" Da ti ga je vidjet, ako</p> <p>47. ti se ne bi vlasi naježili, neka sam drugi! Neće ti za</p> <p>48. vraštvo da side niz sartije, nego — ko da mu se</p> <p>49. nešto glavi kobi — pljuni u šaku, pa niz patarac,</p> <p>50. ka' da će na pir. A kad tamo, valja da drži</p> <p>51. sukvadar, da prenosi pasteke; da složi kadenu u</p> <p>52. spremu; da zduća grlin, da sve stavi na mjesto, da</p> <p>53. svemu dade reda.</p> <p>54. Nostromo mu prekričava: "Bože ti daj da mi</p> <p>55. zabandaš gdjagod te kučaje, da ti se zametnu</p> <p>56. trnjele, da ne objesiš kršćanski ona vesla i one</p> <p>57. pariće, da ne spremiš štrope i škarme, da ne</p> <p>58. tokaš dobro te paranke!" A on ti mu iza leđa od</p> <p>59. šake do lakta; ali da ga onako, po vragu, vidi, uho</p> <p>60. bi mu bilo najveći komad. Uvijek je od škrivanove</p> <p>61. straže, ali koja fajda, za nj nije: - četiri gori, a četiri</p> <p>62. dole, nego kad te puste. — Božja noć i njegova.</p>	<p>(28) Ne može naučiti muški čvor.</p> <p>(31) ... jer se lako stegne...</p> <p>(32) Doslovno: Vražji apotekar! Apotekarsko umijeće u pučkoj je percepciji zadržalo aureolu vradžbine, a apotekar je preuzeo ulogu vrača, čudotvorca, ali on je i lukavac, prefriganac, on je zbog svoje udaljenosti od puka nedokučiv i stoga opasan - <i>vražji</i>.</p> <p>(34) <i>čudna obrumavanja</i> — jako povraća. Temeljno značenje riječi <i>obrumavanje</i> jest torenje, mamljenje ribe okusom / mirisom hrane, a fig. značenje - izbacivanje, povraćanje hrane.</p> <p>(38 - 39) Tako mu je dok ne stasa, dok ne ojača, dok ne stekne bolji status.</p> <p>(48) Kao da mu se radi o glavi, spušta se na ruke konopm (<i>patarac</i>), a ne jarbolnim skalama.</p> <p>(56) Atribut <i>kršćanski</i> ovdje nije konfesionalna odrednice, već ima funkciju lauditivne moralne i kulturne karakterizacije: postupati onako kako to rade odgovorni i savjesni ljudi (mornari).</p> <p>(58-59) Odmjeri mu lakat (dužinu i uspravnost <i>one stvari</i>) - što je prikriivena buntovnička gesta: odgovor surovom naredbodavcu.</p> <p>(59-60) Zviznuo bi mu šamar preko uha.</p> <p>(61-62) Ima raspored dežurstva skupa sa brodskim pisarom, ali za njega ne važi pravilo da je četiri sata na straži (<i>gori</i>) a četiri da se odmara u</p>
--	--

<p>63. Dobro kad može naslonit dasku od pranja na 64. blanak i foran od fuguna, pa dignut s oka. Ništa 65. ga ne uglaba — zaspá' bi i na dračama. Ali nije, 66. majko, te sreće -: sad zatvori ovo, sad zatvori ono, 67. sad tiramola, sad barketa, sad jađi ga crni znali! I 68. vrág bi se u nj otrova, nego, ili mu se hoće, ili 69. neće, red je da se digne. — Ne okojasi li se 70. odmah, to je lako: more je blizu, bujo u ruku, pa 71. mu okupaj buhe. Razbije mu se san pa ne daj Bože 72. ni kučku što jim tad želi, ali — zapovijeda tko 73. može, sluša tko mora!</p> <p>74. Izidje u onoj santapasti, i kad čuje: “svak na 75. mjesto!” njemu se zna na škotu od trinketa. Ako 76. li je, po zloj sreći, malo prije, ili malo kašnje pust, 77. ne manjka mu bankarauz.</p> <p>78. Dadu li mu, po vragu, da na barketi drži mi- 79. nut, onako krmeljiv i sanjiv, sav se mrlin isuče, a 80. on još ne reče: Stop! Ko da brod laska 14 milja; a 81. tvoj ti škrivan: - vrág ti matrikulu učinio, pa fis! 82. — On tada njemu motajuć barketu, da ga ne dopa- 83. la ni stota. Trsi to, kako mu drago; pa ro, ro, gdje 84. će, gdje neće, opet u fugun, ka mačka na popret.</p> <p>85. Nema ti mu do, kad se pri zoru svrši straža — 86. uhitit za klenpes: - din, din, din, din, din, din, din, 87. din! Pa se raskrivit na tambuću: “Straža se 88. predala; na timun koga je dijana!!!” A oni ispod 89. prove, onako iza sna: “Puka da Bog da!” Stari 90. timunjer, hodeći na timun: - A taki, a ovaki! A 91. majku ti, a oca ti, je li ovo način!?</p> <p>92. Kad jih uhite brize, pa drugi od vojske plandu- 93. ju, njemu se nađe posla, ne boj se: - tuci loj, 94. otparivaj stare krpe s jedara, čisti ponte, začinja- 95. vaj metafijune, rasvilavaj staro grativo, pa pleti 96. trnjele i češi stupu. — Nema se kad ni prekrstit!</p> <p>97. Kuharu je sved navarno: ili mu patate nisu 98. dobro ostrugane, ili mi jih nije stavio u vodu, pa su</p>	<p>potpalublju (<i>doli</i>). (62)Bog bdije nad svijetom i noću dok ljudi spavaju, a s Bogom bdije i <i>mali</i>. (64) <i>dignut s oka</i> - usnuti na tren.</p> <p>(69-71) <i>Maloga</i>, koji se na poziv ne bi istog trena digao iz kreveta, polili bi mornari kablíćem mora.</p> <p>(77-78)Dadu li mu da sudjeluje u radnji mjerenja brzine broda...</p> <p>(81)Mornarska psovka. (82-83)<i>Mali</i> ga u sebi tako kune da bi loše prošao i kad bi se svaka stota kletva ispunila. (83-84) Doprvi posao pak ide naprijed - natrag ne znajući gdje će pak opet u kuhinju kao mačka na još toplo ognjište.</p> <p>(91 - 92) Kad puše povoljan, lagan vjetar pa se drugi članovi posade odmaraju...</p> <p>(97)Kuhar uvijek prigovara (<i>navarno</i> - bljutavo).</p>
--	--

<p>99. pocrnjele; ili je kasno pokisnuo meso, ili je juha 100. neopjenjena i neprocijedena. Olova izio, pokupio 101. mu je mast galetom, pustio je da pregori i zagori 102. pofrig! Škrabica je puna pepela, police neoprane, 103. foran neomazan, pićona neosvjetlana. 104. Naopako mu je naložio oganj, nije okrenuo 105. dimnjak niz vjetar, pa dimi, da ti oči ispadu. — Ko 106. bi vragu ugodio! — Na obroku, naše li se kakva 107. grizica u lazanjama, ili da je meso preslano — 108. sved tara na Tešiću! 109. On sve to sluša, i da znaš kako po njemu kuha, 110. ali jezik za zube: tko bi zabranio vjetru da puše?! 111. Najviše ako se podboči pa zaklima glavom, ko da 112. će reći: - Blejite, vi moji, blejite! 113. Ranač mu je u vrh prove — u picu; ne vidi se 114. prsta pred očima, smrdi katram i paklina, kaplje. 115. Spava obučen, mokar, zubi i koljena! Brod malo 116. bolje šmrkni, a on glavom o latu. Kad se predade 117. straža, Bože sačuvaj, da tko na kuvjertu prije 118. njega. Što bi reka' Vjerovanje, valja da je gori, ako 119. li ne — bit' će mu i uz dušu i niz dušu. 120. Kad priprli, pa se hvata jedna ili dvije ruke 121. trcarola; on ti je do baroze sotovento na 122. najpogibeljnijem mjestu: gleda smrt pred očima! 123. Ne da ti Bog ni u snu snjeti; ne vidi se ni 124. bjestimat; sve jedna lazina! More riče, pjeni, bijeli 125. se ka' jaje; tvoj ti brod keči, Bože tebe! I ako je 126. dobar, sila Boga ne moli: - valja, škriplje, pljuska, 127. puca; preko njega ko preko mrkjente; nije nego, 128. Bogu dušu, Bog je neće! Nogama ošešali dobro 129. variju, desnu za sebe, pa u ruke Božje. Omakne li 130. se, možeš ga prekrstiti! 131. Kad se zametne šijun, ako je prvi u matere, 132. izvadi nož s crnom koricom, zabode ga usred slova 133. Salamunova; okrene — da prostiš — leđa k onoj 134. strani, pa ko Bog svojom rukom!</p>	<p>(107-108) Formulaičan izraz sa značenjem: uvijek se istoga okrivljuje.</p> <p>(110-111) Mora šutjeti jer se ne može suprotstaviti autoritetu čije prigovaranje doživljava kao elementarnu silu, kao prirodnu nepogodu (<i>tko bi zabranio vjetru da puše?!).</i></p> <p>(115) Kad spava sklopča se od zime tako da mu se brada približi koljenima.</p> <p>(125-127) Ako je brod dobar, ne uklanja se nevremenu (<i>sila Boga ne moli</i>), a preko njega prska more kao preko obalnih hridina, a tada je malome tako da poželi umrijeti, a umrijeti ne može (Bogu dušu, Bog je neće).</p> <p>(131-134) Kad se pojavi</p>
---	---

<p>135. Zavezu li se vjetri u provu, svaki čas 136. promjenjaj i priteži burinu. Tada, penjući se uz 137. muru s burinom u zubima, mokat ka' kokoš, 138. dolaze mu na pamet riječi stare babe, kad se je suh 139. ka prga na klupici protezao, pa bi mu rekla, ako bi 140. joj što skrivio: - Znat ćeš, jadan, kad budeš potezat 141. burine! — Kako bi se sad slatko promijenio i s 142. onim što mu u kotcu hroće; barem je njemu tvrdo 143. pod nogama. 144. Nego, kad se razgali, ogrije sunce, more se 145. slegne, zaboravi sve. Iza rđava vremena, mnogo je 146. ljepše broditi; rek bi da se čovjek naslađuje što je 147. odolio najvećoj sili, naravi. 148. Sad sve na brodu pjeva: kuvjerta čišća, jedra, 149. onako mokra, bolje nose. 150. I on ti namiri (...), sjedi na daru, izvadi nožić 151. crnom koricom, pljuni na nogu, pa brij dlake i 152. zviždukaj. Proši mladić: - Oli smo za kozama? — 153. A tvoj ti mali u se dušu. Stavi li nogu preko noge, 154. izdere se nostromo: - Hoćeš li čibuk? Stane li 155. pjevuckat, kuhar će: - Boli te zub, je li? Dat ću ti ja 156. ulja od česvine! Smoli jim iza zuba malu misu, ali 157. ustuk! Umije li se u slatkoj vodi, svi na nj: - U što 158. si se da? — Zagladi li se: - Crna ti pamet! — 159. Otvori li usta, u jedan glas: - Hodi ti s tom 160. naprijed, naći ćeš kraj! — A dođe li im pod škotu i 161. zamrče ga. Stari će timunjer za svaku: - Nema 162. više navegavanja, ne, sve se je izrodilo! Kad sam 163. ja bio za maloga, pasja vjero, kako se je onda 164. lavrilo, ako li ne — štrop! "Ne namjerio se na 165. vruga, nać ćeš kruha za zuba; sve mi nešto nos 166. dava. To sam ti ja napio od davna!" A on gdje ga 167. ne čuje: "Revi, revii!" ili mu zaprskaj. U neku ima i 168. pravo, jer da ti je samo u stotoj kaplji krvi, 169. pomiješao bi kape, pa tko komu što da. 170. Je li lijepa noć a dobar vjetar, pa nije potreba</p>	<p>pijavica - vihor (...) okrene golu stražnjicu (eufemizam - <i>leđa</i>) u tom pravcu, pa se pijavica razbije (<i>ko Bog svojom rukom</i>): utječe svojim magičnim gestama na djelovanje viših sila.</p> <p>(141-142) Volio bi više biti prasec nego mornar jer je prascu barem čvrsto tlo pod nogama.</p> <p>(152) Kad prošle mornarski pripravnik (<i>mladić</i> - za jedan rang viši od maloga) ironično mu prigovara zbog zviždanja koje asociira čobanski posao a u kontekstu mornarske struke. (156) iron. <i>ulje od česvine</i> — nešto čega nema, ono što je nemoguće. (156-157) <i>Smolit iza zuba malu misu</i> — fig. govoriti tiho sam sa sobom (mala misa se obično drži bez pjevanja crkvenoga zboru — asocijacija prigušenog, tihog bunta). (160) <i>doći pod škotu</i> — u doslovnom smislu: doći na dohvat konopa od <i>škote</i> koji može ošinuti; fig. doći u priliku da te netko ošine riječima, da te napadne. (165) <i>To sam ti ja napio</i> - to sam ti prorokovao (u nazdra-</p>
---	---

<p>171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206.</p>	<p>bracijavanja, sam timunjer i skrivan zijehaju na krmi, a cijela straža na kaštelu dijeli svijet. Tu ti se pripovijeda, što ne bi đavo u kaši poliza. Jedan će drugome: “Kad sam ja bio ovdje, kad sam ja bio ondje”, a svako malo izvali i po koju debelu, te se svi stani hijišćat ka’ pustolovice. I on ti se privuče — ko da neće, ali prvi ga vidi: “U fugun!”, a on ti smotaj tunju i prisluškuj iz daljega, ko da nije njegov poso.</p> <p>Prije nego se svurga, kapetan ti s kasara kroz nos: “O, vi s prove, dolje kontra!”, a tvoj ti mali ka’ zrno iz puške, po dvije grižele od puta, ka’ da traži glavi mjesta. Presedla ti se preko penuna; ostavi jednu nogu robe košulje, pa da ti se kupi prvo s variје, a onda zavij srijedu, omotaj košuljom, opaši saketom, pa Bog, Jele. — Još nije ni stavio nogu na kuvjertu, a već ga čeka kontraflok, kontroranda, veleta, i što ja znam!</p> <p>Kad dođu u kakvo mjesto — kako ti dijete — nasloni se na baštingaš pa gleda kako čeljad po obali hmili i raji se onim što još nije nikad vidio, dokle nostromo ne zagrmi: “O, mali?!”</p> <p>Šjor, šjor, je li? — Što zdujaš tu, kučku izvan krsta? Koliko ti puta valja narediti istu stvar?! Jesi li pripremio one rodule? Gdje ti je stura da obaviješ grlin? Ovamo donesi one svilace! Poteži, pripravi ašpe od argana, otvori oka, namjesti giju na majstru! Ako li još ogluške obira, zgrabi komad čela, pa ga omaže, a svi tada: “Udri nostromo, gdje nisi udrio; udri, posvetila ti se! — U bok! — reče jim mali pipajući se.</p> <p>Sunce dolje, a svak na kraj, pa kad jih vidiš, tad jim se nadaj, samo on čuva brod, te — fugun doša — fugun doma pošā!</p> <p>U Azofu nije nego da se raspade od truda. Lotka alai; Rusi u stivu napunjavu kofice žitom, a mrnari</p>	<p>vičarskoj besjedi). (167-168) Da ti je i u najdaljem srodstvu (<i>stota kaplja krvi</i>), potukao bi se (<i>pomiješati kape</i>) da ga obraniš.</p> <p>(175) <i>izvaliti debelu</i> — ispričati lascivnu (masnu) priču.</p> <p>(178) Mali se povuče, udalji se (doslovno - <i>smota tunju</i>: prestane loviti ribu.).</p> <p>(182-183) Penje se brzo preskačući po jednu skalu kao da glavu spašava.</p> <p>(190-191) nasloni se na ogradu broda pa gleda ljude na obali kako šetaju i uzbuđuje se prizorom.</p> <p>(198-199) Ako ga ne poslušā, udari ga komadom užeta.</p> <p>(202-203) Narodna uzrečica <i>fugun doša — fugun doma pošā</i>, odnosi se na onoga koji se iz svijeta vraća neobavljena posla,</p>
--	---	--

<p>207. jih vitlaju od ruke do ruke. Najzadnji jih iskrenjiva 208. u gurlu što odgovara u bukaportu, a prazne ti 209. baca pustimice na jadnog maloga. Ovaj tužan valja 210. da ima oko da jih ne bi, po vragu, nataknuo kojemu 211. Rusu na glavu jer bi mu onda bilo i povuci i poteži, 212. a opet da ga koja ne zadimi jer i tako mu nije na 213. šte — reka' bi da se je s mačkama bio. Pa neka to, 214. eto tamo; tko je sluga nije gospar; ali kad svak 215. pusti ruku, on tužan, omiči žito, preplići kofice, 216. lopataj — nigdje živa mira, ko sužnju u galiji. Ako 217. ima kojega mješćanina na brodu, i još i još, on se 218. gdje god javi za nj, ako li ne, tko će da se s njim 219. zaboli? Zar kapetan? 220. Aha, naša' si! Još kad mu se podpeti, poslao bi 221. i oca na rake; da vas svijet visi na vlasu od glave, 222. prekinuo bi ga! Ušeta ti se, moj brate, rukama od 223. zada, pa što jednom zapuše svu bi kuvjertu pomeo 224. — rekli bi mrnari: barometro bašo. 225. Neću reć — nemamo nego jednu dušu — naše 226. se koji zabolična srca — koji je bio i na dnu i na 227. vrhu, pa se stavi u dušu, ali to su bijele muhe. 228. Pozove ti krivca u kamaru, pa će ti mu: - Ja se tebi 229. čudim, ono nije način! S djecom valja na lijepu! 230. Valja im dati straha, to se zna, pa ako ćeš ga lijepo 231. ošinit po debelom mesu, transeat, ondje duše 232. nema, ali s načinom! Vrag ni ore ni kopa: što se 233. hoće da ga naopako udreš u mjesto, pa onda? - 234. ostaje na boti! A govorio je moj pokojan otac: tko 235. čim podire od toga umire! Danas su ruke vezane! 236. — Neka to ja veće vidim, pa ćeš onda čut veliko 237. zvono!!! - Ako ga vrag natanta ter mu što 238. odgovori, nagrajisa po sedam zakona. Raskrivi ti 239. se na nj: - Ja zapovijedam ovdje! Tko će slušat, 240. dobro, tko ne, dvi ga volje; vjetar u krmu! — Iza te 241. romancine, za koji dan malomu manje bljeznica 242. zada, ali to traje koliko mački muž — velika riba</p>	<p>koji ne stekne znanje, moć, novac. A budući da je mali stalno vezan za brod nema mogućnosti komunicirati sa svijetom i nešto novo saznati kao ostali članovi posade.</p> <p>(212-213) ...da ga koja (korpa) ne zvekne (<i>zadimi</i>) jer mu ta i ne bi bila prva (ne bi bila <i>na šte</i>) koja ga je udarila.</p> <p>(219) Tko će suosjećati s njim?</p> <p>(221) Poslao bi i svoga oca dovraga.</p> <p>(221-222) Hiperbola kapetanove ljutnje.</p> <p>(225-227) Naše se netko tko je osjećajan, tko je upoznao i zlo i dobro (<i>bio i na dnu i na vrhu</i>) pak požali maloga, ali to je izniman slučaj (<i>bijele muhe</i>).</p> <p>(232-234) Vrag nije zauzet poslom (<i>ni ore, ni kopa</i>) pak ima vremena da se bavi ljudima: može se dogoditi da od udarca za tren umre (<i>ostane na boti</i>).</p> <p>(240) Tko neće slušat, potjerat ću ga s broda (<i>vjetar u krmu</i>)</p> <p>(242) Poslije kapetanova prijekora onomu tko preko-</p>
--	--

<p>243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272.</p>	<p>malu jede! Ma kad ga učine za mladića: E, he! Tko može s njim; gaće mu se i ne tiču mesa! Na kaštelu ti dava razloge; na pijatu mrkeće na hranu; pod provom dimi ka' prvi od naših — čini mu se da je Boga za bradu uhitio! Poteže li se što, objesi ti se moj brate pa: Jasa! Ej alesa!! Josa saja!!! Neka ga je više čut nego vidjet! Kad se doše u mjesto: modru košulju, modre gaće, crveni pas, obrusac oko vrata, skecezicu na glavu, ingleza za pas, pa haj, ko smo, što smo! U Crnom moru: ponimaješ? U Carigradu: bonobak, u Franči vui mušj-u, u Inglateri: veri vell! S malicama, i ne pitaj; svud peksi ka' naški! Kad se promijeni straža, protari krmelje, protegni se dva, tri puta, sjedni na skrinju, križ na se, križ preda se, obuj čizme, izvadi ispod ranča inbričić bez noska, lamicu s kafom iz kotulice, s njom pod pazuh, tvoj ti potić u ruku pa u fugun. Raskopaj jadnomu malomu oganj, dok mu uzavre, isprolijevaj mu pajol, da vidi je li pala. Žugne li nesretan štogod: "ne laj! Zakramat ću s tobom na muradu!! E, vidi ti njega?! Ko da smo zajedno koze pasli! Da si mi onako gdje kosovi sude!!!..... Kad sam ja bio za maloga.....!" Teško ti ga nejačemu!</p>	<p>mjerno maltretira <i>maloga</i>, ukorenjeni je neko vrijeme prema <i>malome</i> bolji, ali to kratko traje (<i>koliko mački muž</i>).</p> <p>(250-251) Uzvici pri potezanju tereta. Uzvikom želi istaknuti svoj doprinos poslu, da se on učini većim no što stvarno jest.</p> <p>(256-257) Dominantni izrazi različitih jezika u različitim krajevima svijeta u govoru <i>mladićevu</i> kad on stekne pravo na komunikaciju sa svijetom. (258) S curama razgovara kao da govori svoj jezik (<i>naški</i>).</p> <p>(267-268) Pisce li <i>mali</i> (<i>mladić</i> mu odgovara): "ne laj! Zveknut ću tobom o ogradu broda." (270) Prijetnja čiji je smisao: srećom što si ovdje gdje te štite ljudski zakoni, ali da se nađemo u šumi gdje nitko ne vidi (<i>gdje kosovi sude</i>), tada bi gore prošao.</p>
---	---	--

TUMAČ RIJEČI

Upotrijebljene kratice:

ARJ - Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU

eufem. - eufemizam

fig. - figurativno značenje

imper. - imperativ

iron. - ironično

v. - vidi!

A

argan - drvena naprava koja se sastoji od, na podlozi, učvršćena valjkastog drvenog stupa s rupama na gornjem kraju u koje se uvuku na križ dvije motke kojima se valjak okreće da bi se namatao na nj konop pri istezanju većeg tereta: *Pripravi ašpe od argana* (197); v. *ašpa*.

ašpa - motka, koplje: *ašpa od argana* - drvena motka kojom se okreće *argan*; v. *argan*.

B

bankarauz - oštra kazna iz A.U. mornarice (od njemačkog BANK HER-AUS! - izaći iz klupe pred učitelja) *Ako li je, po zloj sreći, malo prije ili malo kasnije pusti, ne manjka mu bankarauz* (77).

barketa - sprava kojom se na jedrenjacima mjerila brzina broda; *držat minut na barketi*: *Dadu li mu po vragu da na barketi drži minut, onako krmeljiv i sanjiv, sav se mrlin isuče, a on još ne reče stop* (54) (opisuje se radnja pri mjerenju brzine broda); *motat barketu*: *on tad njemu motajuć barketu da ga ne dopala ni stota* (82).

baroza - konop kojim se jedro na krajevima veže za motku od jedra.

baška - posebno, odvojeno: *To mu za svaki Bog dan, a drugo je baška* (8).

bašo - nisko; *barometro bašo* (224) - nizak stupac žive u barometru što je pokazatelj pogoršanja vremena; fig. loše raspoloženje.

baštinga- - palubna oграда.

bat - batina: *pa dok nauči ime svakomu konopu, svakoj stvari, svakom poslu - čudnih bata* (20) - dobije mnogo batina.

bjestimat - psovati: *ne vidi se ni bjestimat* (124).

blanak - klupa uz trpezu sa spremištem ispod poklopca za kuhinjske stvari: *Dobro kad može naslonit dasku od pranja na blanak i foran od fuguna* (64).

blećin - budala: *Blećine, je li to način?* (24).

bljeznica - (?) ne postoji u ARJ; *za koji dan malomu manje bljeznica zada, ali to traje koliko mački muž* (241).

bok - u izrazu: *u bok!* (201) - začepi gubicu!

bota - udarac; *ostat na boti* - umrijeti u hipu od jednog kobnog udarca: *što se hoće da ga naopako udreš u mjesto, pa onda? - ostaje na boti!* (234).

botun - vrsta upletka s kuglastim završetkom užeta: *činit gaše, parlare, botune* (27).

bracijavanje - pritezanje jedra konopom (koji se zove *brac*) vezanim za glavu (završetak) motke koja drži jedro. *Bracijava se* pritezanjem lijevog ili desnog braca kako bi se podesio položaj jedra prema vjetru: *Je li lijepa noć a dobar vjetar, pa nije potreba bracijavanja, sam timunjer i skrivan zijehaju na krmu* (171).

briza - povjetarac, lagan vjetar: *kad jih uhite brize, pa drugi od vojske planduju, njemu se nađe posla* (92).

buceo - kolotur s jednim ili više paralelnih kotura.

bujo - drveni kablčić za crpljenje mora na brodu: *Ne okojasi li se odmah, to je lako: more je blizu, bujo u ruku, pa mu okupaj buhe* (70).

bukaporta - poklopac (od više elemenata) utrobe broda; 2. otvor utrobe broda: *Najzadnji jih (korpe žita) iskrenjiva u gurlu što odgovara (prolazi, vodi kroz) u bukaportu* (208).

bunja - jedno od užadi kojim se četverokutna jedra dižu i skupljaju: *vidi da su bunje došle do varija od papafige* (45).

burina - prednji konop za natezanje jedra kako bi imalo manji trbuh da bolje hvata vjetar kad se jedri s vjetrom u provu; *pritezat burine, potezat burine*: *Zavezu li se vjetri u provu, svaki čas promjenjuj i priteži burine. Tada, penjući se uz muru s burinom u zubima, molar ka' kokoš, dolaze mu na pamet riječi stare babe, kad se je suh ka prga na klupici protezao, pa bi mu rekla, ako bi joj što skrivio: - Znat ćeš, jadan, kad budeš potezat burine!* (135-141).

Č

čelo - uže, najčešće čelično, za vezivanje broda za obalu: *zdućat čela* (3)
- složiti uže motanjem u krug.

čegrćat - strugati: *čegrćat podbuhlu paklinu* (5).

česvina - česmina, crnika, tvrdo drvo za kobilice brodova: *dat ću ti ja ulja od česvine* (156) - iron. dati ono čega nema.

čudan - fig. mnogi, mnogo: *pa, dok nauči ime svakomu konopu, svakoj stvari, svakom poslu - čudnih bata!* - (dobije) mnogo batina (20); *Udi li mu more - čudna obrumavanja* (34) - mnogo povraća.

D

dara - rezervno otesano drvlje povezano konopima na palubi koje je služilo kao pričuva u slučaju lomljenja jarbola ili motke od jedra: *Sjedi na daru* (150).

debela - fig. lascivna priča; *izvalit debelu* - ispričati lascivnu (masnu) priču: *a svako malo izvali i po koju debelu* (175).

dijana - jutarnja staža na brodu od 4 do 8 sati: *na timun koga je dijana* (88).

dimit - fig. pušiti: *pod provom dimi ka prvi od naših* (246).

F

foran - ložište brodske peći: *foran od fuguna* (64).

frančezi - (?) u izrazu: *zamićat frančezima* (6).

fugun - brodska peć: *Dobro kad može naslonit dasku od pranja na blanak i foran od fuguna* (64).

G

galeta - 1. dvopek, tvrd mornarski kruh: *pokupio mu je mast galetom* (100); 2. fig. življenje, egzistencija: *Za nj galeta ima devet kora* (1).

gaša - vrst uzla - petlja koja se pri potezanju ne stiska.

gija - uže provučeno kroz kolotur a služi za podizanje ili spuštanje kojeg predmeta pri uređenju jedrilja: *namjesti giju na majstru* (197); v. *majstra*.

gindac - deblji konop kojim se jedro podiže na jarbol: *reku mu: - Pusti bunju! - a on pušta gindac* (26).

grativo - konop kojim je armano (opšiveno) jedro: *rasvilavaj staro grativo, pa pleti trnjele* (96).

grizica - bubica koja se zana pojaviti u sočivicama (osobito bobu) ili tjestenini poslije dužeg stajanja: *nađe li se kakva grizica u lazanjama* (107).

grižela - skala na ljestvama od konopa ili drva za penjanje na jarbol, prečka vezana za pripone (*sartije*) jarbola: *a tvoj ti mali ka' zrno iz puške, po dvije grižele od puta* (182) - penje se gazeći na svaku drugu stepenicu jarbolnih ljestava.

grlin - debelo uže za privez broda: *da složi kadenu u spremu; da zduća grlin* (52) - da složi uže u kružni smotaj; *gdje ti je stura da obaviješ grlin* (196) - na mjestima gdje trenje oštećuje uže obavijao se starim krpama ili trstikom; v. *imbulj*.

grop - čvor, uzao: *muški grop, ženski grop, tovarski grop: nikako mu ne može u glavu muški grop. Nećeš? Kad je doma rabio ženski, tovarski, tako ga na brodu zovu* (28).

gurla - žljeb, oluk: *Najzadnji jih (korpe žita) iskrenjiva u gurlu što odgovara (vodi) u bukaportu (otvor utrobe broda)* (208).

H

hihišcat se - glasno se smijati: *te se svi stani hihišcat ka' pustolovice* (176).

hmilit - militi, polagano se kretati: *gleda kako čeljad po obali hmili i raji se onim što nikada nije vidio* (191).

homo - imper. od *hod'mo* - ajmo: *ma da bi za što, homo s Bogom, nego za ona nesretna dva talijera* (9).

I

imbričić - bakrena posudica uska grla sa zaklopcem za kuhanje kave: *izvadi ispod ranča imbričić bez noska* (263).

imbulj - zaštitni omot onih dijelova brodskih konopa koji su izloženi trenju, trošenju, a za tu se svrhu obično upotrebljavaju stare krpe od jedrenog platna, niti starog konopa ili rogožina: *katramavat imbulj* (4).

inglez - (?) neki osobni predmet koji se zadjene za pas: *skecezicu* (mornarsku kapu s visuljkom) *na glavu, ingleza za pas* (254).

isat - dignuti; komanda na brodu: *isa!* - diži!

iskopanica - u ARJ »žensko čeljade koje iskopa« što se ne uklapa u ovaj kontekst; riječ bi mogla biti izvedenica od aktualne riječi dubrovačkoga govora *iskopanje*: *iskopanje mi je* - trudno, mučno, teško mi je: *A valja da znaš, da je taj grop* (ženski) *mrnarima iskopanica jer da se lako uzme* (stisne) *a teško odriješi* (31).

K

kacat - pritegnuti škotu; imper. *kaca!*

kadena - lanac.

kasar - krmnica, podignuti dio krmene palube.

kaštel - uzdignuta prednja paluba.

katramavat - mazati katranom: *katramavat imbulj* (4).

kavilja - drveni klin za pravljenje upletaka na konopima: *Pitaju mu buceo, a on nosi kavilju* (20).

kečit - (o brodu) nagnuti se na bok i ploviti duže bez ispravljanja: *More riče, pjeni, bijeli se ka jaje, tvoj ti brod keči, Bože tebe!* (125).

klenpes - brodsko zvono: *nema ti mu do, kad se pri zoru svrši straža, uhitit za klenpes: -din din din...*(86).

kontra - gornje četverokutno jedro.

kontroranda - vrsta trokutnoga jedra koje se diže nad *randu* tako da svojom motkom nadvisuje jarbol.

kontraflok - krajnje od četiri trokutna pramčana jedra na jedrenjacima (*trinketa, trinketina, flok i kontraflok*).

košulja - omotač za smotano jedro: *ostavi jednu nogu robe* (stopu širine) *košulje* (183).

kotulica - kutija s poklopcem učvršćena na jednom kraju drvene škrinje, a služi za držanje sitnijih stvari, obično dragocjenosti ili dokumenata: *izvadi (...)* *lamicu s kafom iz kotulice* (263).

kružeta - jarbolni križ: *Najprije ti pusti kontra, zašušoli mu sakete okolo mantića, siđe na kružetu, raskorači se* (42).

kučaj - (?) nema u ARJ; *Bože ti daj da mi zabandaš (izgubiš) gdjegod te kučaje* (55).

kuvjerta - paluba: *mesti kuvjertu* (6).

L

lamica - limena posuda za držanje kave: *izvadi lamicu s kafom iz kotulice* (261).

laskat - 1. olabaviti ono što je stegnuto, popustiti; 2. juriti; kad se popusti konop koji steže razapeto jedro, brod ide brže - *laska: ko da brod laska 14 milja* (80).

lata - greda koja nosi palubu broda: *Brod malo bolje šmrkni, a on glavom u latu* (116) - od udarca broda o val on poleti uvis te udari glavom o palubnu gredu.

lavrit - juriti, trčati: *Kad sam ja bio za maloga, kako se je onda lavrilo* (163).

lazanje - ručno pravljeni tjestenina: *nađe li se kakva grizica (buba) u lazanjama* (107).

lazina - (u ARJ krčevina, ledina, što nije adekvatno ovom kontekstu): *ne vidi se ni bjestimat, sve jedna lazina. More riče, pjeni, bijeli se ka jaje...* (124).

leđa - 1. leđa; 2. eufem. stražnjica: *Kad se zametne šijun (...) okrene - da prostiž - leđa k onoj strani* (133) - okrene stražnjicu prema vihoru; v. Salamunovo slovo.

M

madijer - platica oplata broda.

majdeš - sitnica, mala stvar (ARJ) - *reku mu - pusti bunju, a on pušta gindac, i onda ušata za majdeš - pljuska zbog sitnice* (22).

majstra - glavni srednji jarbol: *namjesti giju na majstru* (197).

mantić - konop za podizanje pramčanog jedra (*floka*).

matafjun - uzica za skraćivanje jedra.

matrikula - moreplovnic, mornarska knjižica.

minut - u izrazu *držati minut na barketi* - radnja prilikom mjerenja *barketom* brzine broda (79).

mladić - mornar početnik, radi osnovne poslove na palubi, po rangi iznad *maloga*, a ispod kormilara; *učiniti koga za mladića* - unaprijediti u mornara pripravnika: *Ma kad ga učine za mladića* (244).

mrkjenta - neozidana morska obala, pojas obale koji plaču valovi: *preko njega ko preko mrkjente* (127).

mrlin - tanki konop za podizanje zastave ili za mjerenje brzine broda: *Dadu li mu po vragu da na barketi drži minut, onako krmeljiv i sanjiv, sav se mrlin isuče, a on još ne reče stop* (79) - opisuje se radnja pri mjerenju brzine broda.

mura - uzda jedra - konop koji priteže prednju glavu *lantine*: *penjući se uz muru s burinom u zubima* (137).

murada - ograda palube broda: *žugne li nesretan štogod: »ne laj! Zakramat ću s tobom na muradu!!* - zveknut ću te da ćeš poletjeti na ogradu broda (226).

N

narav - priroda: *rek bi da se čovjek naslađuje što je odolio najvećoj sili, naravi* (147).

natantat - nagovoriti, potaknuti koga na nešto: *Ako ga vrag natanta* (237).

navarno - neslano, bljutavo: *kuharu je sveđ navarno: ili mu patate nisu dobro ostrugane, ili mu ih nije stavio u vodu, pa su pocrnjele...*(97).

navegavanje - navigacija, pomorski zanat: *Nema više navegavanja* (160).

nostromo - zapovjednik mornara.

O

obirat - izabirati (ARJ); v. *oglušak*.

obrumavanje - 1. mamljenje ribe mirisom hrane; 2.fig. povraćanje: *Udi li mu more, čudna obrumavanja* (34).

odgovarat - voditi kroz, biti povezano: *najzadnji jih (korpe žita) iskrenji-va u gurlu što odgovara u bukaportu* (208).

oglušak - neposluh (ARJ): *Ako li još ogluške obira, zgrabi komad čela, pa ga omaže* (198).

oko - okrugli otvor s lijeve i desne strane pramčane ograde korz koje ide sidreni lanac ili vezno uže: *Poteži, pripravi ašpe od argana, otvori oka...* (197).

okojasiti se - hitro ustati iz kreveta: *ne okojasi li se odmah, to je lako: more je blizu, bujo u ruku, pa mu okupaj buhe* (69) - maloga od broda koji bi se teško digao iz kreveta na komandu, mornari bi znali politički kablčićem mora.

omazat - ošinuti: *zgrabi komad čela (debelog užeta) pa ga omaže* (199).

omicat - izmetati (ARJ): ali kad svak pusti ruku (prestane raditi), *on tužan, omiči žito* (215).

omrknut - smrknuti: *više ga omrče nego osviće* (13) - više mu se događa ružnog nego lijepog.

osakovat - obrisati krpom: *ako je oprat i osakovat sude* (3).

ošeshalit - objumiti, obuhvatiti (ARJ): *Nogama ošeshali dobro variju, desnu za sebe pa u ruke božje* (128).

oteturat se - oporaviti se, pomoći se poslije kakve bijede (ARJ): *Tako ti mu je dok se nešto ne otetura* (39).

otucivat - tući po nekoj površini da se s nje odstrani suvišan sloj: *otucivat rđu* (5).

P

pajol - brodska podnica.

papafiga - jedro ispod *kontra* - vršnog jedara: *kad vidi da su bunje došle do varija od papafiga* (45).

paranak - sistem kolotura za potezanje ili podizanje većih tereta; *tokat paranke* (58); v. *tokat*.

parić - malo veslo kojim se može veslati jednom rukom.

parlara - vrsta uzla za vezivanje lantine trocom: *činit gaše, parlare, botune* (26).

pasteka - zijevalica, žabica, kolotur na brodu gdje se može staviti konop bez provlačenja.

patarac - odeblji konop koji sa strane od vjetra, pritegnut preko kolotura, s krmene strane drži jarbol kako bi lakše podnio udarce vjetra.

patata - krumpir.

penun - debljenjak, motka koja nosi jedro.

pic - prostor u kutu od prove gdje se slažu lanci i konopi: *Ranač mu je u vrhu prove - u picu* (113).

pićona - drvena ili keramička posuda za vino.

pijat - 1. tanjur; 2. fig. jelo: *Na pijatu* (pri jelu, kad ruča) *mrkeće na hranu* (246).

pijumbavat - praviti upletke na užadi.

pofrig - zaprška: *pustio da pregori i zagori pofrig* (102).

podirat - potrzati kakvo oružje (ARJ); *podirat mač*: *A govorio je moj pokojan otac: tko čim podire od toga umire!* (235).

podpetit se - 1. dogoditi se; 2. prohtjeti se (ARJ): *Još kad mu se podpeti, poslao bi i oca na rake* (220) - kad mu dođe, poslao bi i oca dovraga.

pokisnut - pomočiti: *ili je kasno pokisnuo meso* (99) - na brodu se, za vrijeme putovanja, jelo posoljeno meso te ga je prije kuhanja valjalo pomočiti da izgubi slanost.

ponat - šivaći bod: *otparivaj stare krpe s jedara, čisti ponte* (94).

popret - 1. opretna (pepelom posuta) žeravica; 2. ognjište (ARJ): *opet u fugun ka mačka na popret* (84).

prekričavat - prijetiti: *Nostromo mu prekričava: Bože ti daj da mi zabandaš gdje god te kućaje* (55).

presedlat se - zajahati: *Presedla ti se preko penuna* (183).

prga - jelo od popržena sijerka (vrsta prosa), (u ARJ primjeri: zemlja suha ka prga; drvo suho ka prga): *kad se suh ka prga na klupici protezao* (139).

priprlit - žestoko zapuhati: *Kad priprli, pa se hvata jedna ili dvije ruke trcarola* (120).

prova - pramac broda: *Zavezu li se vjetri u provu* (135); 2. pramčana paluba: *O, vi s prove, dolje kontra* (181) - komanda mornarima s pramčane palube; 3. pramčano potpalublje: *Ranač mu je u vrhu prove - u picu* (113); *A oni ispod prove, onako iza sna: »Puka da Bog da!* (89); *Pod provom dimi (puši) ka prvi od naših* (247).

pustimice - nasumce; *bacat pustimice: prazne (korpe) ti baca pustimice na jadnog maloga* (209).

pustolovica - 1. utvara, avet; 2. ptica koja svojim noćnim glasanjem najavljuje zlu kob: *te se svi stani hihišćat ka' pustolovice* (176).

R

rajit se - nema u ARJ; *gleda kako čeljad po obali hmili i raji se onim što još nije nikad vidio* (191).

ranač - mornarska torba: *ranač mu je u vrhu prove - u picu* (113).

raskrivit se - zavikati: *pa se raskrivit na tambuču: - Straža se predala, na timun koga je dijana* (88).

rasvilavat - razvijati uvijene niti (*file*) konopa: *rasfilavaj staro grativo* (konop kojim je obrubljeno jedro) (95).

ređimenat - naredba: *A dokle nauči pijumbavat, činit gaše, parlare, botune - ređimenata na tonulade* (27).

ro - (?) *Trsi to kako mu drago; pa ro, ro, gdje će, gdje neće* (83).

roba - 1. roba; 2. prostor - *noga robe: ostavi jednu nogu robe košulje* (184) - ostaviti omotača jedra za širinu jedne stope.

rodul - vrsta broskog bokobrana, obično upletena od starog konopa: *Jesi li pripravio one rodule?* (195).

rokeo - dio jarbola između koša i vrha : *side na kružetu, raskorači se, uhiti lijevom za rokeo a desnu prinese na usta, pa će ti iz sveg glasa: - Kaca!* (43).

romancina - prigovor, pokuda, prijetnja.

S

saketa - konop za vezivanje smotanog jedra: *zašušoli mu sakete okolo mantića* (42).

Salamunovo slovo - Salamunov znak kojim su se stari pomorci ritualno suprotstavljali vihoru: *Kad se zametne šijun, ako je prvi u matere, izvadi nož s crnom koricom, zabode ga usred slova Salamunova, okrene - da prostiš - leđa (golu stražnjicu) k onoj strani, pa ko Bog svojom rukom!* (133).

santapasta - (?) *Iziđe* (na palubu) *u onoj santapasti* (74).

sartija - *pripona jarbola*.

skaram - na manjim barkama komad tankog zaobljenog drva utaknuta na boku broda u drveno ležište vesla da bi se na nj nataknuo pasac vesla (*štrop*).

skecezica - mornarska kapa s punpunom (visuljkom).

skrivan - v. *škrivan*.

smolit - 1. puštati smolu; 2. fig. govoriti tiho: *smoli jim iza zuba malu misu* (156).

sotovento - ispod vjetra, u zavjetrini: *on ti je do baroze sotovento na naj-pogibeljnijem mjestu* (121).

spičar - 1. apotekar; 2. fig. prefriganac, lukavac: *Vražji spičaru!*

stiva - spremište tereta u utrobi broda: *Rusi u stivu napunjavu kofice žitom* (206).

stupa - suha trava za šuperenje ili za pletenje konopa.

stura - mrežasto isprepletana tanka trstika, rogožina: *Gdje ti je stura da obaviješ grlin* (na mjestu gdje se konop, kojim je brod vezan za obalu, trljanjem oštećuje) (195).

sukvadar - pravi kut: *valja da drži sukvadar; da prenosi pasteke, da složi kadenu u spremu* (50).

sved - uvijek: *sved on* (7); *sved tara na Tršiću* (107) - uvijek je isti kriv.

svilac - katranirani špag kojim se pomoću drvene naprave *tolete* omota dio broskog konopa izložena oštećenju uslijed trenja: *Ovamo donesi one svilace* (196).

svurgat se - usidriti se.

Š

šijun - vihor, pijavica na moru.

škota - zatega, konop kojim se upravlja jedrom pritezanjem i popuštanjem s obzirom na snagu vjetra; *doć pod škotu* - fig. doći u priliku da te netko napadne, ošine riječima: *A dođe li im pod škotu i zamrče ga* (160).

škrabica - posuda za skupljanje pepela u broskoj peći (*fugun*).

škrivan - brodski pisar.

šmrknut - (o brodu) udariti jače o val: *Brod malo jače šmrkni, a on glavom o latu* (116).

šte - u izrazu *na šte* - na tašte, na prazan želudac: *a opet da ga koja ne zadimi jer i tako mu nije na šte - reka' bi da se je s mačkama bio* (213) - ne bi mu bio prvi udarac.

štrop - 1. pasac vesla koji ga drži za palac ili škaram na boku broda; 2. udarac štropom: *Kad sam ja bio za maloga, pasja vjero, kako se je onda lavrilo, ako li ne - štrop!* (163).

T

tambuć - otvor na palubi broda koji vodi u potpalublje na pramcu (za mornare) ili na krmi (za gospodara broda).

tara - u uzrečici: *sveđ tara na Tešiću* (108) - uvijek se istoga okrivljuje bez obzira je li kriv ili nije..

timun - kormilo.

timunjer - kormilar.

tiramola - sistem kružnog konopa kojemu se jedan krak vuče, a drugi pušta.

tokat - povući konop da bi olabavio i lakše se sukao kroz koture: *da ne tokaš dobro te paranke* (57).

transeat - neka tako bude: *Valja im dat straha, to se zna, pa ako ćeš ga lijepo ošinut po debelom mesu, transeat, ondje duše nema, ali s načinom* (231).

trcarol - sistem kraćenja jedra; *uhvatit ruku trcarola* - skratiti jedro za jedan krat: *Kad priprli, pa se hvata jedna ili dvije ruke trcarola...* (121).

trinket - prvenjak - najniže i najveće jedro jarbola od prove (*demez, majstra*): *njemu se zna - na škotu od trinketa* (75).

trnjela - pasac vesla: *da ti se zametnu trnjele* (56); *razsvilavaj staro grativo, pa pleti trnjele i češi stupu* (96).

trsit - svršiti (ARJ) *Trsi to, kako mu drago* (83).

tunja - naprava za ribolov - tanka nit, s udicama na kraju, namotana na motovilo; fig. *smotati tunju* - pokupiti se, pobjeći s nekog mjesta: *a on ti smotaj tunju i prisluškuj izdaljega* (178).

U

udit - škoditi: *udi li mu more* (34).

uglabat - smetati: *ništa ga ne uglaba - zaspa bi i na dračama* (65).

ušata - pljuska: *reku mu - pusti bunju, a on pušta gindac, i onda ušata za majdeš* (22) - pljuska zbog sitnice (v. *majdeš*).

V

varija - vršni nastavak na deblo jarbola: *a kad vidi da su bunje došle do varija od papafiga* (45).

veleta - letnjača, uzdužno trokutno jedro, na jedrenjacima ima ih više vrsta.

vojska - posada broda.

Z

zabandat - izgubiti: *Bože ti daj da mi zabandaš gdjegod te kućaje* (55).

zabolit se - suosjećati: *Ako ima kojega mješćanina na brodu, i još i još, on se gdjegod javi za nj, ako li ne, tko će da se s njim zaboli?* (219).

zaboličan - suosjećajan; *biti zabolična srca*: *nađe se koji zabolična srca* (226).

začinjavat - krpiti: *začinjavaj mataffjune* (94) - krpaj oštećene platnene podloge uzica za kraćenje jedra.

zadimit - fig. udariti, bubnuti: *da ga koja (korpa) ne zadimi* (212).

zagladit se - očešljati se.

zakramat - zveknuti, bubnuti (u ARJ *kramati* - zveketati): *žugne li nesretan štogod: »ne laj! Zakramat ću s tobom na muradu!!* (268).

zametnut se - izgubiti se: *da ti se ne zametnu trnjele* (55).

zamićat - (?) u izrazu *zamićat frančezima* (?) (6).

zašušolit - omotati: *zašušoli mu sakete okolo mantića* (41)

zdućat - naslagati uže motanjem u krug: *Ako je na kontra, na kontra, ako je za zdućat čela - on...* (3); *da zduća grlin* (52) (debeli konop za privez broda).

zdujat - buljiti: *Što zdujaš tu, kučku izvan krsta?* (193).

zgvacet - gulaš.

Ž

žugnut - 1. udariti; 2. zucnuti, pisnuti, prozboriti: *žugne li nesretan što-god: »ne laj! Zakramat ću s tobom na muradu!!* (267).

LITERATURA

1. Maja Bošković-Stulli - *Usmena književnost nekad i danas*, Beograd 1983.
2. Maja Bošković-Stulli - *Usmena književnost kao umjetnost riječi*, Zagreb 1975.
3. Joško Božanić - *Komiške facende, poetika i stilistika usmene nefikcionalne priče Komiže*, Split 1992.
4. Ivo Frangeš - »Slobodni neupravni govor kao stilska osobina«, *Umjetnost riječi*, br. 4, Zagreb 1963.
5. Petar Guberina - *Zvuk i pokret u jeziku*, Zagreb 1967.
6. Arnold Houser - *Filozofija povijesti umjetnosti*, Zagreb 1963.
7. Radoslav Katičić - *Sintaksa hrvatskoga jezika - Nacrt za gramatiku* (II. ponovljeno izdanje), Zagreb 1991.
8. Radoslav Katičić - »Problemi interpretacije književnih tekstova prošlosti«, *Umjetnost riječi* br. 1, 1960.
9. André Joles - *Jednostavni oblici*, Zagreb 1978.
10. Marshall McLuhan - *Gutenbergova galaksija: Civilizacija knjige*, Beograd 1973.
11. Krunoslav Pranjić - »Mikrostrukture u pjesništvu A.B.Šimića«, *Umjetnost riječi* br. 3., 1984.
12. Krunoslav Pranjić - *Jezikom i stilom kroza književnost*, Zagreb 1988.
13. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb.
14. Rikard Simeon - *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb 1969.

15. Ivo Škarić - *U potrazi za izgubljenim govorom*, Zagreb 1982.
16. Radovan Vidović - *Pomorski rječnik*, Split 1984.
17. Viktor Žmegač - *Problematika književne povijesti*, u knjizi Z.Škreb, A. Stamać - *Uvod u književnost*, Zagreb 1983.

IL MOZZO - INTERPRETAZIONE LINGO-STILISTICA DEL MANOSCRITTO DI UN MARITTIMO DEL XIX SECOLO SULLA VITA DEL MOZZO SUI VELIERI

R i a s s u n t o

L'autore interpreta un manoscritto della fine del XIX secolo, opera anonima di un marittimo ragusco. Il testo è interessante come autentica testimonianza dialettale della Ragusa dei velieri, e come opera letteraria di elevato valore stilistico. L'autore sottopone all'analisi linguo-stilistica il testo in cui riconosce la struttura dell'espressione orale trasposta nel media della parola scritta. L'indagine riscontra i tipici procedimenti stilistici appartenenti alla comunicazione orale colta. L'autore considera in primo luogo la questione dell'analisi stilistica dei testi del passato, basandosi in questo sulla rilevante letteratura critica nazionale e straniera che tratta anche la suddetta questione.

Espone poi le caratteristiche e la poetica dell'espressione orale, il procedimento di deautomatizzazione dell'espressione, la lingua dell'immaginario poetico, il discorso indiretto libero, l'effetto stilistico dell'iterazione, il valore stilistico dell'uso dell'imperativo, il valore stilistico dell'uso del verbum dicendi, ecc.

L'autore svolge inoltre un'approfondita ricerca lessicografica e all'analisi del testo aggiunge l'interpretazione esauriente di molte espressioni arcaiche, allega in chiusura del testo un vocabolario in cui le parole sono analizzate nel loro contesto.

THE CABIN-BOY - LINGUOSTYLISTIC INTERPRETATION OF AN ENTRY BY A 19th CENTURY'S UNKNOWN REFERRING TO THE CABIN-BOY'S LIFE ON SAILING-SHIPS

S u m m a r y

The author interprets the text that was registered by the end of the 19th century by an anonymous seafarer from Dubrovnik. The text is interesting for its authentic dialectal entry of the last century's Dubrovnik idiom, both as an ethnological document referring to the life on sailing-ships and as a literary text of high sty-

listic value. Applying the linguostylistic parsing of this text he recognized the structure of the verbal expression realized in the written word medium. This analysis reveals the typical stylistic treatments characteristic for a highly developed culture of oral communication. At first, the author considers in detail the problem of the stylistic analysis of the former texts relying upon the relevant Croatian and foreign literature referring to this problem. Next, he discusses the characteristics of the verbal expression, oral poetry, the treatment of deautomatizing the idiomatic expression, figurative speech, of the experienced speech, the reiteration effect, the stylistic value of applying the imperative, the stylistic value of using the verbal speech (*verbum dicendi*), etc.

The author takes upon himself a thorough lexicographic research work accompanying the analyzed text with a comprehensive explanation of a number of archaic expressions. He ends it with the glossary of the words that are explained in their context.